

Црвен крст на Република Северна Македонија

МЕЃУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО ВОДИЧ ЗА ДИСЕМИНАТОРИ

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА ДВИЖЕЊЕТО

Хуманост - Меѓународното движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина настана како резултат на желбата да им се помогне на ранетите на бојното поле и тоа без било каква пристрасност, како и да го спречи и олесни човековото страдање секогаш кога е тоа можно. Целта на Движењето е да го заштити животот и здравјето и да го почитува човекот. Промовира заедничко разбирање, пријателство, соработка и траен мир меѓу сите луѓе.

Непристрасност - Не прави дискриминација врз основа на национална, расна, верска и класна припадност или политичко убедување. Настојува да ги олесни страдањата на поединците, водејќи се исклучиво од нивните потреби, но, давајќи приоритет на најитните случаи.

Неутралност - За да ја ужива довербата на сите, Движењето не смее да зазема страна од политичка, расна, верска или идеолошка природа.

Независност - Движењето е независно. Националните друштва иако делуваат како дополние на хуманитарните служби на владите и се предмет на регулирање на националното законодавство, мораат да ја зачуваат автономноста за да можат да дејствуваат во секое време, согласно со принципите на Движењето.

Доброволна служба - Тоа е движење за давање на доброволна помош кое не е инспирирано од материјални побуди.

Единство - Во една држава може да има само едно национално друштво на Црвениот крст или Црвената полумесечина. Мора да биде отворено за сите и да ја извршува својата хуманитарна работа на целата територија во земјата.

Универзалност - Меѓународното Движење на Црвениот крст и Црвената полумесечина, во кое сите друштва што го сочинуваат имаат еднаков статус, одговорности и должности взаемно да се помагаат, делува во целиот свет.

———— **Жан-Жак Русо** ————

Војната во никој случај не е однос на човекот со човек,
туку врска меѓу државите, во која поединците се
непријатели само случајно. Не како мажи, ниту како
граѓани, туку како војници.

СОДР

5

1. ВОВЕД ВО МЕГУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

- 1.1. Предмет на МХП . . 5
- 1.2. Цели на МХП . . 6
- 1.3. Развој на МХП . . 6
- 1.4. Извори на МХП . . 8
- 1.5. Современи правни инструменти на МХП . . 9
- 1.6. Основни принципи на МХП . . 13

18

2. ПРИМЕНА НА МХП

- 2.1. Почитување и спроведување на Женевските конвенции . . 18
- 2.2. Обврски на државите во мирновременски услови . . 19
- 2.3. Интеграција на МХП во вооружените сили . . 21
- 2.4. Правни советници во Армијата . . 23

26

3. ЦРВЕН КРСТ И ЦРВЕНА ПОЛУМЕСЕЧИНА КАКО ПРОМОТОРИ НА МХП

- 3.1. Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина . . 27
- 3.2. Национални друштва на Црвен крст и Црвена полумесечина . . 29
- 3.3. Меѓународна федерација на друштвата на Црвен крст и Црвена полумесечина . . 29
- 3.4. Правила за употреба и заштита на амблемот на Црвен крст . . 29
- 3.5. Активности на Црвен крст во заштита на загрозени категории на граѓани . . 32

36

4. ПРИМЕНА НА МХП ВО МУЛТИНАЦИОНАЛНИ МИРОВНИ ОПЕРАЦИИ

- 4.1. Вооружени сили на ООН . . 38
- 4.2. Улога на НАТО во мировните операции . . 39

41

5. ВООРУЖЕН СУДИР

- 5.1. Страни во вооружениот судир . . 41
- 5.2. Видови вооружени судири . . 42
- 5.3. Меѓународни и немеѓународни (внатрешни) вооружени судири . . 43
 - 5.3.1. Меѓународен вооружен судир . . 44
 - 5.3.2. Немеѓународни (внатрешни) вооружени судири . . 46
- 5.4. Лица кои не учествуваат во вооружен судир . . 53
- 5.5. Улогата на сила заштитничка . . 56
- 5.6. Правна положба на неутрална држава . . 57

ЖИИНА

59

6. МЕГУНАРОДНИ ПРАВИЛА НА ВОЈУВАЊЕ

- 6.1. Дефинирање на воените цели . . 59
- 6.2. Недозволени средства за војување . . 61
- 6.3. Недозволени методи на војување . . 65
- 6.4. Современи средства и методи на војување . . 66
- 6.5. Забрани и ограничувања за употребата на специфични оружја согласно обичајното меѓународно право . . 69

71

7. ЗАШТИТА НА РАНЕТИ И БОЛНИ, МЕДИЦИНСКИ ПЕРСОНАЛ И САНИТЕТСКИ УСТАНОВИ

- 7.1. Статус на ранети и болни . . 71
- 7.2. Обврски на завојуваните страни во постапувањето со ранети и болни . . 71
- 7.3. Примена на правилата за заштита на ранети и болни . . 73
- 7.4. Медицински персонал и санитетски установи . . 75

75

8. ЗАШТИТА НА ВОЕНИ ЗАРОБЕНИЦИ

- 8.1. Статус на воени заробеници . . 75
- 8.2. Почеток на заробеништво . . 76
- 8.3. Третман на воени заробеници . . 77
- 8.4. Мониторинг од страна на надворешни механизми . . 79
- 8.5. Сместување и услови во логори за заробеници . . 80
- 8.6. Работа и парични средства . . 82
- 8.7. Репатријација на воените заробеници . . 83

84

9. ЗАШТИТА НА ВЕРСКИ ПЕРСОНАЛ

- 9.1. Заштита на верскиот персонал . . 84
- 9.2. Заштита на верските објекти . . 85
- 9.3. Престанување на заштитата . . 86

87

10. ЗАШТИТА НА ЦИВИЛИТЕ

- 10.1. Општа заштита на населението од воени последици . . 87
- 10.2. Заштита на цивилното население од ефектите на завојуваните страни . . 88
- 10.3. Заштита на цивилите од арбитражен третман . . 88
- 10.4. Цивилна заштита . . 90

93

11. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОВРЕДА НА МХП

- 11.1. Меѓународна одговорност на државата . . 94
- 11.2. Индивидуална кривична одговорност . . 95
- 11.3. Командна одговорност . . 97

1. ВОВЕД ВО МЕЃУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Меѓународното хуманитарно право (МХП) е дел од Меѓународното јавно право. Меѓународното јавно право ги регулира односите помеѓу државите во меѓународната заедница, како и односите помеѓу државите и меѓународните организации. Овие односи се уредуваат со обврзувачки правни норми и правила (*ius cogens*), како и со општо прифатени принципи и воспоставени стандарди. На тој начин, меѓународното јавно право им овозможува на државите во светот да практикуваат стабилни, конзистентни и организирани меѓународни односи.

Како дел од Меѓународното јавно право, МХП претставува систем на правила кои се применуваат во случај на вооружен судир од неговиот почеток, до завршување на судирот и сè додека постојат последиците од вооружениот судир.

Овие правила ги уредуваат односите во случај на војна или друг вид на вооружен судир кога државите добиваат статус на завојувани страни. Оттука произлегува и некогаш користениот назив Меѓународно воено право или Меѓународно право за вооружени судири.

1.1. Предмет на МХП

Како систем на правила, МХП всушност претставува систем на правни ограничувања кои се однесуваат на однесувањето на борците во вооружен конфликт, водењето на воените операции, однесувањето на цивилните власти и населението во услови на војна.

Предмет на МХП е регулирање на односите помеѓу завојуваните страни, како и односите помеѓу завојуваните страни и неутралните држави, но и правилата и рестрикциите за средствата и начините на војување, како и правилата за заштита на определени категории лица и објекти од последиците од вооружен судир.

Во тој систем, особено значајни се правилата со кои се уредува третманот на цивилите и цивилните објекти во услови на војна, односот кон жртвите од војната, како и статусот на администрацијата и редот на окупирана територија.

1.2. Цели на МХП

Со МХП се настојува војната да се хуманизира во најголема можна мерка, колку што тоа го дозволуваат воените потреби, иако таа сама по себе претставува нехуман начин за решавање на меѓународните спорови.

Целта на МХП е да спречи прекумерни жртви, човечки страдања и материјални разурнувања, кои не се потребни за постигнување на воената цел во еден вооружениот судир.

Со МХП не се спречува започнување на војна, ниту се дефинираат условите за почеток на примена на воена сила, туку се уредуваат правилата за водење војна, со единствена цел да се спречат војнички нехумани постапки, односно, војната како нехуман начин на решавање на конфликти, да се направи што помалку нехумана.

Оттука, основната цел на МХП е да ги ограничи несреќите и да ги ублажи последиците од војната. Оваа хумана димензија на МХП како систем на правни норми може да се постигне единствено преку балансирање помеѓу воените потреби и потребите на хуманоста.

1.3. Развој на МХП

МХП е креирано на бојното поле и моделирано низ искуствата од војните. Правилата за војување еволуирале низ историјата на човештвото и низ различните стадиуми од неговиот развој. Првите извори на правото за војување или военото право, се обичаите како вообичаени правила на војување кои ги креирало секое општество.

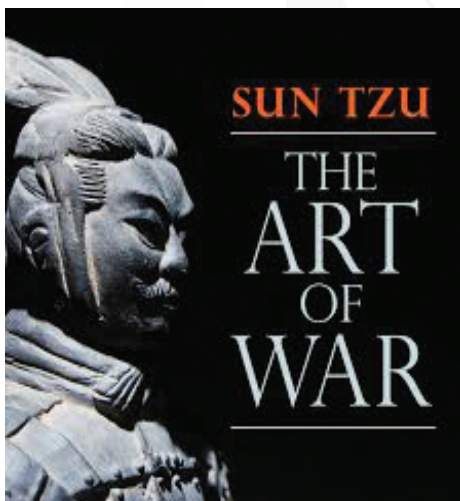
Древните правила на војување влечат корени уште од времето на кинескиот воен стратег и филозоф **Сун Цу** содржани во неговото дело „**Умешност на војувањето**“ напишано петстотини години пред нашата ера. Основната идеја на Сун Цу, помеѓу останатото, е дека војната мора да биде лимитирана со воената потреба.

Според филозофијата на Сун Цу, војувањето треба да се темели на воената потреба да се совлада или онеспособи непријателот, но тоа не смее да го оправда недавањето помош на цивилите или на ранетите, болните и заробените непријателски војници. Исто така, според оваа филозофија, не е оправдано уништувањето на објекти при заземање на територија. Војувањето треба да се задржи на бојното поле, подалеку од населените места.

Овие древни правила се задржале и се почитувале до средината на 19-от век кога се појавува потреба за нивно кодификување во соодветни правно обврзувачки документи.

Потребата за тоа се должи на фактот што во масовните војни во тој период забележано е значително отстапување од дотогаш почитуваните правила што резултира и со значителен број на жртви, меѓу нив и цивили.

Развојот на воената технологија и разорните последици од современите средства за војување се уште една од причините за тоа. Двете светски војни сведочат за употреба на средства и методи на војување со кои беа предизвикани несогледливи последици врз цивилното население и огромни материјални разурнувања. Особено загрижувачки се сведоштвата од Втората светска војна кога бројот на загинати цивили

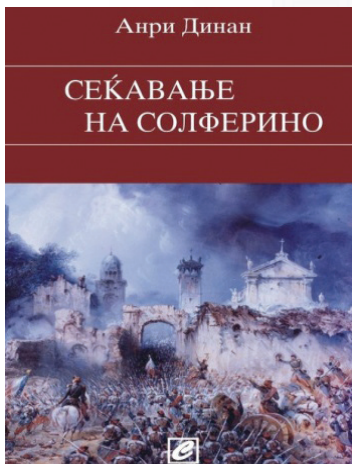
беше рециси идентичен со бројот на загинати војници. Ова секако е причина за интензивирање на меѓународната активност не само во однос на креирање на соодветни правила за војување и за заштита на одредени категории на лица, туку и за активност во врска со одговорноста за повреда на правилата за војување. Оттука, несомнено е дека МХП е креирано низ искуствата на војните, меѓутоа истовремено, факт е дека тоа секогаш доцни за една војна. За жал, секоја нова војна носи нови негативни искуства и наметнува потреба од креирање нови правила со

цел тие негативни искуства да се надминат во некоја идна војна.

Понатамошниот и интензивен развој на МХП е непосредно поврзан со името на бизнисменот и хуманист од Швајцарија - **Хенри Динан**. Тој бил очевидец на страдањето на околу 40.000 ранети војници на бојното поле во 1859 година по битката која се водела помеѓу Австрија и Франција кај местото Солферино.

Динан бил шокиран од фактот дека толку многу човечки животи згаснале како недостаток на соодветен санитарски персонал и опрема. Доколку тие биле навремено обезбедени, би можело да се обезбеди спасување на животите на беспомошните ранети војници. И во такви услови, со помош на локалното население, тој се обидел да помогне на настраданите војници. Ова свое искуство за кратко време Динан го преточил во книгата „**Сеќавање на Солферино**“ која ја објавил во 1862 година. Хенри Динан се залагал за тоа дека во секоја држава треба да има медицински персонал кој ќе обезбедува медицинска помош на воените сили.

Со цел адекватна заштита на медицинскиот персонал и нивен непречен пристап до настраданите, Динан се залагал за усвојување на меѓународно признат знак преку кој медицинскиот персонал соодветно ќе се идентификува. Неговите залажби резултирале со дипломатска конференција во организација на владата на Швајцарија која се одржала во Женева на 22 август 1864 година и на која учество земале 16 држави. На оваа конференција донесена е **Конвенција за подобрување на условите на ранетите војници на бојното поле**. Оваа Женевска конвенција е прв документ во хуманитарното право и основа на која понатаму ќе се надоградува системот на хуманитарни правила. Со оваа конвенција беше востановена обврска за грижа и еднаков третман на сопствените и непријателските ранети

и болни војници, без оглед на нивната национална, верска, политичка или било каква друга припадност. Со оваа конвенција беше воспоставен и посебен заштитен статус за медицинскиот персонал и санитетската опрема, особено преку обезбедување на соодветен амблем за идентификација и заштита - **Црвен крст на бела основа**.

Оваа прва Женевска конвенција во континуитет ја ратификуваа сите тогашни држави. Подоцна како резултат на потребата од адаптација со променетите околности во светот, Конвенцијата неколку пати

е ревидирана, меѓутоа нејзината основа и основна идеја останаа непроменети.

1.4. Извори на МХП

Заложбите на меѓународната заедница за создавање на правила преку кои војната ќе се направи помалку нехумана продолжија и по усвојување на првата Женевска конвенција. Имено, во 1868 година во Санкт Петербург усвоена е **Декларација со која се забранува употреба на експлодирачки зрна полесни од 400 грама**.

Понатаму на мировните конференции одржани во Хаг усвоени се документи за правилата на војување со посебен фокус на забраната за употреба на средства и методи кои предизвикуваат непотребни страдања и разурнувања и кои не се во функција на исполнување на целта на војувањето. Со овие документи создадена е легислативната основа на правната гранка која поради содржината на усвоените документите се нарекува Воено право, а поради местото на одржување се нарекува Хашко право или **Хашко воено право**.

На првата мировна конференција одржана во 1899 година во Хаг усвоени се документи со кои било забрането лансирање на проектили и експлозивни од балони, отровни гасови и дум-дум куршуми. На оваа конференција прифатена е и тн. **Мартенсова** клаузула, според нејзиниот креатор (Ф. Мартенс, руски делегат на Конференцијата).

Во случаите кои не се опфатени со донесените прописи, цивилното население и учесниците во војната остануваат под заштита на принципите на меѓународното право што произлегуваат од востановените обичаи меѓу цивилизираните народи, од начелата на хуманост и од барањата на јавната свест.

Конвенциите од 1899 година ревидирани се на втората мировна конференција одржана во Хаг во 1907 година. Исто така, на оваа конференција воведени се и некои нови правила во однос на војувањето на море, како и во однос на правата и обврските на неутралните сили, но и правила за постапување со воените заробеници. Сепак, ниту забраните утврдени во Хашките конвенции не го спречија страдањата кое го донесе Првата светска војна. Соочена со овој факт, меѓународната заедница ги продолжи заложбите во насока на креирање правила и по Првата светска војна. Значајно од тој период е одржувањето на Дипломатска конференција во Женева во 1929 година на која се усвоени неколку значајни акти меѓу кои и **Конвенција за мирно решавање на споровите во војна, копно и море** и **Конвенција за правата и обврските на неутралните држави**.

1.5. Современи правни инструменти на МХП

За соовремени правни инструменти во Меѓународното хуманитарно право се сметаат меѓународните правни акти кои се усвоени по Втората светска војна со посебен акцент на Конвенциите кои во 1949 година беа усвоени во Женева.

Имено, веднаш по завршување на Втората светска војна основана е Организација на обединетите нации (ООН) како глобална меѓународна организација која треба да обезбеди траен мир во светот и чија примарна цел е споровите помеѓу државите да се решаваат по мирен пат, а не со војна. Основачки документ е **Повелбата на ООН** чие значење, помеѓу останатото, е што овој акт ја забрани војната како средство за решавање на спорови помеѓу државите. Правото на војна (*ius ad bellum*) е заменето со право против војна (*ius contra bellum*). На тој начин изграден е систем на контрола на ООН над употребата на воена сила, особено преку одредбите со кои државите се обврзуваат сите спорови да ги решаваат по мирен пат, да се воздржуваат од употреба на сила или закана со сила, против територијалниот интегритет и политичката независност на друга држава, како и преку овластувањето на Советот за безбедност на ООН да го утврди постоењето на закана за мирот. Во посебно поглавје во Повелбата на ООН кое се однесува на мирно решавање на меѓународните спорови, се бара од државите кои се во спор и чие траење може да го загрози меѓународниот мир и безбедност, задолжително да побараат, пред сè, решение преку преговарање, помирување, анкетни комисии, посредување или арбитража, како и преку отстапки од двете страни или преку други мирољубиви средства по избор на страните кои се засегнати во спорот.

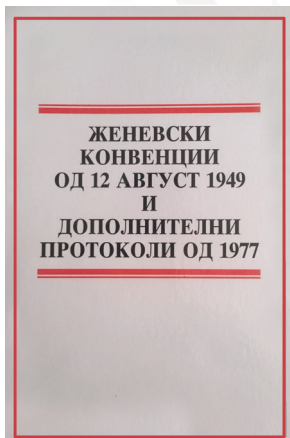
I - Конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните во воен конфликт на бојното поле
II - Конвенција за подобрување на положбата на ранетите, болните и бродоломците во воен конфликт на море
III - Конвенција за третманот на затворениците во војна
IV - Конвенција за заштитата на цивилите во војна

Бидејќи во фокусот на хуманитарното право првенствено е заштитата на цивилното население и на одредени категории на загрозуени лица во услови на воен конфликт, Женевските конвенции донесени во 1949 година кои претставуваат темел на Меѓународното хуманитарно право ги уредија токму прашањата кои се особено значајни од хуманитарен аспект, и тоа: Со четирите Женевски конвенции од 1949 година воспоставен е меѓународен систем на хуманитарна заштита на ранети, болни, воени заробеници и цивили во случај на воени конфликти. Со тоа, преку овие конвенции беа поставени темелите на современото Меѓународното хуманитарно право кое понатаму во континуитет се развива надградено со низа други меѓународни правни инструменти со кои оваа правна област се адаптира на современите околности. Дел од обичаите и обичајните правила за војување и постапување во услови на воен конфликт, исто така, се кодификувани и содржани во текстот на Женевски конвенции и другите меѓународни правни акти. Тоа се обичајни правила со кои своєвремено беа креирани методите на војување. Тој систем на правила е познат уште под терминот Воено право, заради природата на правилата кои со него се воспоставени. Оттука и констатацијата дека всушност системот на правила на војување и на хуманитарна заштита е развиен преку две насоки: воено право (Хашко право) и хуманитарно право (Женевско право). Основната цел на системот на правила воспоставен со Женевски конвенции е заштита на човечкиот живот и на човечкото достоинство. Поради тоа, во Женевските конвенции проткаени се низа принципи кои забрануваат употреба на насилство и тортура во текот на воен судир и посебна заштита на лицата кои не учествуваат во воените дејствија, како и на лицата кои повеќе не учествуваат во воените дејствија (ранети и болни војници и воени заробеници). Женевските конвенции ги регулираат оние аспекти во еден воен конфликт кои се од хуманитарен интерес изразен преку обврските за хуман третман на цивилите, ранетите и болните непријателски војници, како и воените заробеници. Во основата на конвенциите е хуманоста која претпоставува почитување на животот, телесниот и духовниот интегритет на секој човек без оглед на која нација, религија, политичка опција или пол тој припаѓа.

¹ Оваа Конвенција претставува четврта ревизија на првата Конвенција од 1864 година.

Сите луѓе се еднакви и не смее да се прави дискриминаторска разлика во нудењето и давањето помош на загрозените и настраданите во воен конфликт.

Страните во конфликтот мора секогаш да прават разлика помеѓу цивилното население и воените лица со цел да се поштеди цивилното население од непотребно страдање и да се заштити неговиот имот. Основите на меѓународното хуманитарно право темелени на Женевските конвенции се однесуваат пред сè на

ситуации на воен меѓународен конфликт. Меѓутоа, искуството по Втората светска војна покажа дека во реалноста зачестени се внатрешните судири кои немаат или барем навидум немаат меѓународна димензија. Немеѓународните воени судири се третирали во Женевски конвенции од 1949 преку член 3 кој е заеднички за сите четири Женевски конвенции од 1949 година. Имено, одредбите од овој член се однесуваат на ситуациите на воени конфликти кои немаат меѓународен карактер. Со цел прецизирање на правилата, посебно во однос на едниот и другиот вид на вооружен конфликт, на основата на Женевските конвенции

од 1949 година додадени се два дополнителни протоколи во 1977 година, и тоа:

- **Дополнителен протокол I (1977) кој се однесува на заштита на жртвите во меѓународни вооружени судири;**
- **Дополнителен протокол II (1977) кој се однесува на заштита на жртвите во немеѓународни вооружени судири.**

Протоколите на Женевските конвенции од 1949 година се резултат на потребата за адаптација на овие правни документи на новите и изменети услови и општествен амбиент. Несомнено е дека војните како општествен и историски феномен кој го следи човештвото во целиот тек на неговата историја, опстојување и развој, денес се драматично променети споредено со војните од минатите векови. Промените на општествениот контекст се рефлектираат и на начините, средствата и методите на војување. Во 2005 година беше усвоен третиот протокол на Женевските конвенции од 1949 година - **Дополнителен протокол III со кој се утврдува дополнителен амблем познат како Црвен кристал** (покрај амблемот на Црвен крст и Црвена полумесечина) преку кој треба да се обезбеди сеопфатено и долготрајно решение на прашањето за амблемите.

Во периодот по усвојувањето на овие основни меѓународни инструменти, меѓународната заедница ја продолжи својата законодавна активност и усвои голем број други правни акти, а меѓу нив како особено значајни се обврзувачките документи кои се однесуваат на забраните и ограничувањата на користење на одредени видови оружје.

1.6. Основни принципи на МХП

Сите правила содржани во системот на МХП можат да се сублимираат генерално во четири принципи основни принципи кои ја одразуваат неговата суштина. Во таа смисла, основни принципи на МХП се:

- ▶ **Хуманост**
- ▶ **Воена потреба**
- ▶ **Пропорционалност**
- ▶ **Ограничување**

Овие принципи се меѓусебно испреплетени и суштински поврзани. Помеѓу нив не постои остра граница бидејќи еден принцип дополнува друг или е во функција на остварување на некој од другите принципи. Сите принципи заедно се применуваат во функција на една заедничка цел - да ја направат војната помалку нехумана.

Принцип на хуманост

Хуманоста е водечки принцип и основа на хуманитарното право. Хуманоста подразбира почитување на човечкиот живот и достоинство и забрана за нехуман третман и секаков вид тортура. Принципот на хуманост ги обврзува завојуваните страни да прават разлика помеѓу цивилното население и припадниците на вооружените сили бидејќи примарната цел е да се заштитат цивилите.

Заштитата на цивилите подразбира не само заштита на нивниот живот, туку целосна заштита и на нивниот телесен и духовен интегритет, како и заштита на нивната сопственост.

Сите лица кои не учествуваат директно или престанале да учествуваат во непријателствата, имаат право да биде почитувана нивната личност, чест, убедување и верски обреди и во сите околности да бидат хумано третирани, без никаква дискриминација. Принципот на хуманост забранува нанесување лични страдања или уништувања на имот, кои не се неопходни за совладување на непријателот.

Кога оваа забрана не може да се спречи во случај на инцидентни повреди на цивилно население, тогаш постои обврска за преземање соодветни мерки со цел загубите на живот и повредите на цивилите, како и оштетувањата на цивилните објекти, да се сведат на минимум. Кога е можен избор помеѓу повеќе објекти за напад, хуманоста налага да се избере објектот кај кого се очекува дека нападот ќе предизвика најмала опасност за животот на цивилите и за цивилните објекти.

Во однос на цивилните лица, во секое време и на секое место, забрането е:

-Насилство врз животот, здравјето, физичката и менталната благосостојба на луѓето, особено убиства и свирепи постапувања како што се мачење, сакатење или која и да било друга форма на телесна казна;

-Колективни казни;

-Земање заложници;

-Акти на тероризам;

-Навредување на човечкото достоинство, особено понижувачка и деградирачка постапка, силување, принудна проституција и секоја друга форма на нехумано постапување;

-Ропство и трговија со робје во сите форми;

-Грабеж;

-Заканување со извршување на кое и да било од наведените дела.

Во функција на хуманоста, МХП и Женевските конвенции гарантираат посебна заштита на медицинскиот персонал и санитарските единици, установи, транспорт и материјал кои се неопходни за давање на медицинска помош. Секоја страна во воениот конфликт мора да создаде услови за исполнување на хуманитарната мисија на медицинските служби.

Принцип на воена потреба

Воената потреба е принцип според кој завојуваните страни треба да имаат слобода во водењето на воените операции, како и во изборот и користењето на средствата и методите за борба, меѓутоа само во обем и на начин кој е потребен за постигнување на воената цел. Тоа значи дека страните во еден воен конфликт немаат неограничено право на избор на методите и средствата кои ќе ги употребат во војувањето. Принципот на воена потреба е изграден врз идеата дека со конфликтот треба разумно и професионално да се управува, во согласност со правилата за воената стратегија и тактика. Само на тој начин можат да бидат избегнати непотребните последици од војната.

Забраната за убивање ранети и болни мора да се почитува, дури и ако со нивното убивање би се обезбедиле услови за поуспешно извршување на одредени воени задачи. Тоа значи дека секоја од завојуваните страни може да презема мерки во функција на нејзината воената потреба, но во рамките на ограничувањата и согласно со останатите основни принципи на МХП. Со други зборови, принципот на воена потреба подразбира нужност, неопходност, предност, корист или интерес и дозволува употреба на вооружените сили само против воени цели и само со цел да се совлада, да се неутрализира непријателот, односно да се натера непријателот да се предаде.

Воената потреба претставува барање да не се поставуваат ограничувања со кои би се загрозило постигнувањето на главната цел на војната - победата, односно на поставената воена цел на конкретната воена операција.

Меѓутоа, при конципирањето и примената на правилата

кои треба да се применуваат во војна, не смее да се води сметка само за воените потреби. Доколку би се почитувале тие правила само во случај кога се во прилог на воените потреби, тогаш меѓународното воено и хуманитарно право би било непотребен луксуз. На пример, правилото дека е строго забрането убивање на ранети и болни мора да се почитува дури и во случај кога со нивното убивање во голема мерка би се обезбедиле услови за поуспешно извршување на одредени воени задачи.

Секако дека во посложени воени ситуации може да се очекува покомпликувана примена на правилата за војување.

Оттука, МХП во основа претставува компромис меѓу воените потреби и потреби на хуманоста, а неговиот развој е проследен со креирање на правни норми насочени кон балансирање на двата спротивставени основни принципи: воената потреба која подразбира што помалку ограничувања во воените операции; и хуманоста, која подразбира поголеми ограничувања во правилата за користење на средствата и методите за војување.

Принцип на пропорционалност

Пропорционалноста како принцип е тесно поврзана со претходно споменатите принципи на хуманост и воена потреба. Додека принципите на воената потреба и на хуманост по својата суштина се противречни еден на друг, принципот на пропорционалност е

тој што ги поврзува или кој настојува на направи баланс помеѓу овие два принципи.

Пропорционалноста како принцип треба да овозможи рамнотежа помеѓу хуманоста и воената потреба.

Пропорционалноста наложува да се практикува употреба единствено на средства и методи на војување кои се во функција на воената потреба и нивната употреба да биде сразмерна на воената цел. Во функција на пропорционалноста е забраната за употреба на оружје, проектили, материјал и методи за војување кои предизвикуваат претерани повреди или непотребни страдања. Овие ограничувања имаат за цел да го заштитат цивилното население и припадниците на вооружените сили од непотребни страдања и да спречат непотребни материјални разурнувања и трајно оштетување или уништување на животната средина и природата. Во секој случај треба да се употребат соодветни средства и начини за остварување на одредена воена цел. Всушност, со овој принцип се води сметка за рационалноста на постапките во војна. Имено, командантот кој решава за определена воена операција, откако ќе ги разгледа претходните принципи и ќе изврши идентификација и избор на воените цели, доколку е извесно дека се можни инцидентни, односно придружни страдања и штети на цивили, треба да го земе предвид и принципот на пропорционалност.

Според Дополнителниот Протокол 1 од 1977 година, командантот треба да се воздржи од одлука да тргне во напад во кој може да се очекува дека ќе предизвика случајни загуби на животи и повреди на цивили и штети на цивилни објекти, кои би биле несразмерно големи во однос на предвидената конкретна и директна воена предност што се остварува со нападот.

Принцип на ограничување

Ограничувањето како еден од основните принципи на МХП претпоставува почитување на рестрикции или забрани за користење на средства и методи на војување кои не се во функција на воената цел. Ниту една од завојуваните страни нема право на неограничен избор на средствата и методите на војување. Напротив, секоја од страните има обврска да се придржува на забраните за употреба на конкретно утврдени средства и методи.

Согласно член 36 од Протокол I на Женевските конвенции од 1949 година, во проучувањето, развојот или прифаќањето на ново оружје, на средства или методи на војување. Високата страна договорничка е должна да утврди дали неговата примена, во некои или во сите околности е забранета со овој Протокол или со некое друго правило на меѓународното право. Исто така, забрането е да се применуваат методи или средства за војување што се наменети или од кои може да се очекува дека ќе предизвикаат широко распространети долготрајни и сериозни оштетувања на животната средина.

Со правилата на МХП најнапред е регулирано кои средства и методи се апсолутно забранети за употреба, воопшто во секој вооружен судир. Оваа забрана првенствено се однесува на употребата на хемиски и биолошки оружја и на антиперсонални мини, додека употребата на некои средства е ограничена со посебни услови (на пример, за некои специфични оружја, како што се некои видови на ласерски оружја). Со други зборови, употребата на средства и методите за војување во секој случај мора да биде во согласност со принципите на воените потреби, хуманоста и пропорционалноста.

2. ПРИМЕНА НА МХП

2.1. Почитување и спроведување на Женевските конвенции

Повеќе од 80% од правилата на МХП се содржани во меѓународни документи (конвенции, декларации, протоколи) кои државите што ги ратификувале имаат обврска во целост да ги почитуваат.

Ниту една држава не може да се повика на своето внатрешно право како оправдување за неизвршување на меѓународен договор кој го прифатила и ратификувала. Останатите 20% од правилата на МХП се содржани во меѓународните обичаи кои настануваат со молчалива согласност на државите. Од заедничкиот член 1 на Женевските конвенции од 1949 година, произлегува обврска за државите потписнички во секоја ситуација да ги почитуваат правилата на меѓународното хуманитарно право, како и да обезбедат почитување на тие правила од нивните органи и од лицата кои се под нивна власт. Секоја држава мора да ги почитува обичајните правила и не може да се ослободи од таа обврска со изговор дека не го прифаќа. Согласно член 80 од Протокол I кон Женевските конвенции, високите страни договорнички и страните во судир без одлагање ќе ги преземат сите мерки потребни за извршување на своите обврски според Конвенциите и Протоколот.

Женевските конвенции се применуваат во сите случаи на објавена војна или на друг вооружен судир меѓу две или повеќе држави, дури и ако едната од нив не ја признава воената состојба.

Конвенциите се применуваат и во сите случаи на делумна или целосна окупација, дури и ако таа окупација не најде на воен отпор. И доколку една од силите во судирот не е учесник на конвенциите, силите учеснички сепак ќе останат обврзани со правилата на конвенциите во нивните меѓусебни односи. Во однос на немеѓународни вооружени конфликти се применува Протокол II на Женевските конвенции, освен ако станува збор за внатрешни немири и тензии како бунтови, изолирани и спорадични акти на насилство и други акти од слична природа кои не се сметаат за вооружен судир.

За време на вооружен судир, покрај војската, особено значење има и полицијата, организациите за цивилна заштита, јавните служби за обезбедување на цивилното население, итн. Сите овие структури во државата, уште во време на мир треба да бидат едуцирани за правилна примена на МХП.

Според тоа, сите воени и цивилни органи на власта кои за време на вооружен судир на кој и да е начин се одговорни за примена на МХП, мора да бидат во целост запознаени со содржината на неговите правила.

Државите во секое време треба да обезбедат функционирање на правни советници во вооружените сили, кои се на располагање на воените команданти на соодветно ниво, заради давање на совети и соодветни упатства, кои треба да се спроведуваат во вооружените сили, во однос на примената на хуманитарното право. Работата на правните советници во вооружените сили треба да биде овозможена како во текот на мирновременската воена настава и обука, така и за време на вооружениот судир.

Секоја страна во судир е должна преку своите врховни команданти да го обезбеди извршувањето на правилата на хуманитарното право. Со свои акти таа треба да регулира одредени непредвидени ситуации, согласно со основните принципи на МХП. За да се обезбеди ефикасна примена на националните правила од областа на МХП, државите една на друга треба да ги доставуваат законите, правилниците и другите акти усвоени во рамки на нивните национални законодавства.

Од друга страна, во функција на примената на МХП треба редовно да се организираат и спроведуваат правни обуки чија основна цел е формирање и зацврстување на убедувањето дека со почитување на МХП истовремено се постигнуваат две значајни вредности: хуман и професионален борец. Крајната цел на правната воена и хуманитарна обука мора да биде остварување на приоритетната цел на МХП - војната да се направи што помалку нехумана. Во случај на непочитување на правилата, секоја држава има обврска да процесуира постапки против лицата кои ги прекршуваат тие правила.

Обврски од МХП произлегуваат не само во услови на вооружен конфликт, туку и при преземање на мировни операции, како и во време на мир. Имено, државите кои обезбедуваат војници и друг персонал за учество во мировни операции мора да гарантираат дека тие се запознаени со хуманитарните правила бидејќи се обврзани со нивната примена. Истата обврска произлегува и за мировните сили на ООН кога учествуваат во мировни операции.

2.2. Обврски на државите во мирновременски услови

Согласно член 6 од Протокол I на Женевските конвенции, државите имаат обврска и во време на мир да обучат квалификуван персонал за да ја олеснат примената на конвенциите и протоколот. Дисеминацијата на хуманитарното право е значајна обврска за државите.

Во таа насока државите мора да преземат соодветни мерки како што е на пример превод на текстот на конвенциите и на другите релевантни меѓународни акти од аспект на хуманитарното право и креирање на национална легислатива која е во согласност со основните принципи на МХП.

Државите имаат обврска во мирно време, како и во време на војна, да ја овозможат дисеминацијата и запознавањето со правилата и принципите на МХП, како и да го вклучат проучувањето на МХП во плановите и програмите за воена настава и обука во вооружените сили. На стратешко ниво имплементацијата на МХП претпоставува планирање на идните воени операции преку почитување на утврдените рестрикции, како и внесување на посебни инструкции за почитување на МХП при упатување на документи и наредби на пониско ниво на командување. На оперативно и тактичко ниво треба да се води сметка дали планираните дејствија се во согласност со МХП за да не се доведат одговорните лица во ситуација да донесат нелегална одлука.

Регуларните вооружени сили мора да подлежат на внатрешен дисциплински систем кој обезбедува почитување на МХП и од страна на припадниците на тие сили. Претпоставен старешина кој издава или само проследува наредба што е спротивна на МХП, се изложува на ризик да биде обвинет и казнет за воени злосторства. Исто така, државите имаат обврска да преземат и репресивни мерки со цел да спречат или да запрат повреди на МХП. Репресивните мерки особено се однесуваат на:

- Обврската на националните судови да ги процесуираат тешките прекршувања на правилата на МХП кои се сметаат за воени злосторства;
- Кривична одговорност и дисциплинска одговорност на претпоставените.

Притоа, државите се обврзани да си укажуваат меѓусебна помош во кривичните предмети и да соработуваат по прашањата за екстрадиција. Државите како страни на конвенциите имаат обврска за дисеминација на правилата содржани во конвенциите, како во време на мир, така и во време на војна. Помеѓу останатото, тоа претпоставува и вклучување на оваа материја во образовните програми за военото образование, но и за цивилна настава, како и креирање на други начини за запознавање на вооружените сили, медицинскиот персонал и цивилното население со основните правила и принципи на МХП.

2.3. Интеграција на МХП во вооружените сили

Процесот на интеграција на МХП во едукацијата и воспитувањето на припадниците на Армијата најнапред треба да започне од највисоко ниво, од Министерството за одбрана и Генералштабот на армијата. Интеграцијата на МХП во вооружените сили на државата е обврска прифатена со член 83 од Протоколот I од 1977 година. Имено, со прифаќање на овој протокол државата се обврзува уште за време на мир да спроведе проучување на правилата на МХП на сите припадници во вооружените сили и на сите нивоа на командување.

Министерството за одбрана и Генералштабот кои се наоѓаат на стратегиско рамниште, во процесот на планирање на сите операции, треба да ги имаат предвид правилата на МХП, односно операциите да се планираат врз основа на почитување на правилата на МХП. На **стратегиско ниво** каде што политичките одлуки се преточуваат во воена стратегија и се детерминира концептот на операциите, односно се планира водењето на идни операции, треба да се земат предвид забраните и рестрикциите предвидени со МХП. Меѓу стретешките планери, надлежните цивилни функционери и генералите, свое место треба да има и највисокиот офицер во правната служба. Неговата улога е во својство на правен советик во процесот на донесување на воени одлуки со цел максимално почитување на правилата на МХП. Задача на највисокиот офицер во правната служба е да им даде до знаење на носителите на планирањето на воените операции дека не смеат да се превземаат репресивни мерки против заштитени лица и објекти, ниту пак да се употребуваат противпешадиски мини, хемиско и биолошко оружје, дури и во случај кога тие средства ги превзема противникот.

Сите стратешки документи и наредби што се упатуваат на пониско ниво на командување, треба да содржат потребни инструкции за почитување на МХП, и тоа не само со формално укажување на општ начин, туку и конкретно според постојаните околности и можности за противправни постапки.

Во стратегиските планови за воено образование, потребно е да се планираат обуки и стручно усовршување, како и предавања од експерти по МХП.

На оперативно ниво се врши планирање и изведување на тековните операции. Тука примената на МХП е конкретна и евидентна. Покрај командантите и штабните офицери, во активностите треба да бидат вклучени и оперативните офицери на правната служба, заради поефикасна интеграција на МХП во подготовките и изведувањето на воените операции. На правилата од МХП мора да се упатува во сите оперативни наредби или анализи, како и во обуката на командите, штабовите, при воени игри, вежби на карта или обука на терен.

Доколку при изведувањето на обуките за извршување на воените операции се води сметка еднострано, само во однос на ефикасноста за остварување на воената цел, без да се води сметка дали планираните дејствија се во согласност со МХП, командантот се изложува на ризик да донесе нелегална одлука и да одговара кривично како извршител на воено злосторство, а неговите помошници или штабни советници да одговараат како поттикнувачи или помагачи во извршување на воено злосторство.

На тактичко ниво, како најниско и основно ниво со најразлични учесници, се врши прифаќање и интеграција на МХП во тактичкото изведување и во изведувањето на операциите на тактичко рамниште. Целта на тактичката обука е да се постигне правилно и дисциплинирано однесување во борба, и тоа до автоматизам како махинална и рефлексна реакција во согласност со правилата на МХП. Ова е особено важно, бидејќи во текот на борбените дејствија, при брзи и разновидни промени во воени околности, командирите немаат време да читаат прирачници, а војниците немаат услови многу да размислуваат или да бараат мислење од командирите како да постапат, за да не направат воено злосторство.

Војниците и подофицерите во рамките на обуката потребно е да ја сфатат својата индивидуална одговорност за непочитување на МХП и да се оспособат за разликување на легитимни воени сили од заштитени лица и објекти, за распознавање на знаците за заштита, разликување на перфидни постапки од воени итрини, соодветно постапување со ранети, болни, воени заробеници, цивили, санитарски и верски персонал во зоната на борбени дејства.

Теоретската обука за подофицерите треба да биде поопширна отколку за војниците, затоа што подофицерите мора да бидат способни да одговараат на прашања од потчинетите војници на терен, кога нема услови да бараат мислења од претпоставените офицери.

Офицерите треба многу добро да ги совладаат правилата на МХП, за да бидат во состојба целосно да ги интегрираат во извршувањето на своите функционални должности и да ги научат потчинетите да го почитуваат МХП.

Едукацијата на пониските офицери (потпоручник, поручник, капетан) се врши според наставните планови и програми на институцијата во рамките на военото образование. Нивната натамошна обука на офицерски должности во трупa треба да се насочи кон донесување на одлуки за планирање и изведување на тактички операции, нивна контрола, издавање на конкретни наредби за извршување на индивидуални или групни борбени задачи и за одговорноста на командирите во случај на криминални постапки од нивна страна или од страна на нивните потчинети.

Офицерите во чин мајор и повисок чин, како команданти или штабски офицери, претходно треба да го изучуваат МХП според наставни планови и програми на соодветни курсеви за офицери на командни и штабни должности. На тој начин тие ќе бидат способни за рутинска интеграција на правилата од МХП во процесот на донесување на одлуки на оперативно ниво, за планирање, извршување, контрола и оценување на изведени воени операции.

На должности од команда на самостојна бригада и повисоки штабови, а со оглед на комплексноста на задачите, офицерите мора да располагаат со продлабочени знаења од МХП. Во процесот на донесување на одлуки на тоа ниво задолжително е учеството на правен советник како експерт по МХП.

Правната инструктажа треба да се изведува континуирано од непосредно претпоставениот старешина, во рамките на редовата тактика, логистика и борбена обука, а не како некоја додадена прекуредна споредна работа. Во секој случај, најголема одговорност за системска интеграција на МХП на сите нивоа на планирање, командување и контрола, има Генералштабот кој ги дизајнира сите програми за обука во соработка со највисокиот офицер на правната служба. Сите наредби на воените старешини треба да бидат правно издржани. Повредите на МХП треба да бидат санкционирани и како дисциплински грешки или престапи со Правилото за воена дисциплина. Тешките повреди на МХП претставуваат тешки кривични дела санкционирани со Кривичниот законик на секоја држава, како и со Статутот на меѓународниот кривичен суд.

2.4. Правни советници во Армијата

Државата е задолжена да обезбеди правни советници во вооружените сили, со задача да даваат правни совети на командантите или да даваат соодветни упатства за потчинетите единици, во однос на примена на правилата на МХП. Од ова правило, произлегува дека правните советници имаат две основни функции: да даваат правни совети на претпоставениот командант и да даваат соодветни упатства од својот домен на потчинетите единици.

Правните советници мора да функционираат не само за време на вооружен судир, туку и во мирновремена состојба.

Улогата на правните советници е во насока на помош на командантите во правилно донесување на одлуките, бидејќи тие се оптоварени со многу други работи поврзани со воените операции и потешко ги стекнуваат и следат потребните информации од МХП.

Во пракса е прифатено, такви правни советници да се поставуваат на сите рамништа од Министерството за одбрана до команда на самостојна бригада. Со таков правен советник треба да располага и командант на логор за воени заробеници или управник на логор за интегрирани цивилни лица.

Воената единица што е предвидена да учествува во мултинационални сили за изведување на мировни операции, треба да располага со самостоен правен советник, со оглед на посебниот карактер и целите на мировните мисии, како и посебните правила за употреба на вооружената сила и оружјето против страната во судир.

Функцијата на правните советници може да биде ограничена само за примена на МХП или како што е карактеристично и се практикува почесто, тие да извршуваат и други разновидни правни работи во врска со вршењето на воената служба. Правниот советник може да дава правни совети на својот командант за сите работи од областа на военото право и на МХП. Тој треба да ги испитува воените наредби и инструкции врз основа на одредени правни критериуми. Како офицер на правна служба, правниот советник треба да учествува во воени вежби со задача да дава забелешки и сугестии за почитувањето на МХП. За таа цел, би требало тој да има увид во операционите планови и во друга документација. Посебно тој треба да биде вклучен во решавање на проблемите во врска со држењето на воени заробеници, за администрацијата на окупирани региони и за третманот на цивилното население.

Правниот советник е надлежен и за испитување на повреди на воената дисциплина и за давање на предлози за изрекување на дисциплински мерки или казни, како и за превземање на соодветни превентивни мерки во однос на почитувањето на правото. Од посебно значење е и неговото ангажирање во десеминација на МХП кај потчинетите единици, со одржување на предавања или организирање на семинари за воените старешини или со давање на предлози за поефикасна интеграција на МХП во редовната воена обука и настава.

Во врска со изборот на воената цел за напад, правниот советник мора да го предупреди командантот, ако избраната цел за напад не претставува легитимна воена цел, ако се предизвикуваат несразмерно колатерални цивилни жртви или штети во однос на воената корист, за избор на алтернативна воена цел со исто воено значење или за

друг правец и друго време за напад заради помали инцидентни повреди и загуби, за евентуално предупредување или евакуација на цивилно население пред нападот и за други предлози во согласност со основните принципи на МХП.

Правниот советник треба да има директен пристап кај командантот кому е доделен. Командантот како првопретпоставен старешина на правниот советник, непосредно му издава наредби во врска со неговото ангажирање. Меѓутоа, правниот советник е независен и самостоен во неговата советничка правна мисија. Тој сноси одговорност за дадените правни мислења и предлози. Командантот не мора да ги прифати правните совети и може да донесе друга конечна одлука за која одговара само тој.

Доколку правниот советник располага не само со правни знаења, туку и со општо воени тактички познавања, може да ужива поголема доверба и фактички да биде целосно вклучен во штабската работа на командата. Функцијата правен советник за примена на МХП, треба да ја вршат правници. Само во крајни случаи, кога нема правни експерти, се практикува да се ангажираат и оперативни офицери кои завршиле интензивен курс за МХП, зависно од нивното претходно образование.

3. ЦРВЕН КРСТ И ЦРВЕНА ПОЛУМЕСЕЧИНА КАКО ПРОМОТОРИ НА МХП

Меѓународниот комитет на Црвен крст (МКЦК) е независна неутрална приватна хуманитарна организација со седиште во Женева, Швајцарија. Основан е во 1863 година од страна на пет лица, државјани на Швајцарија. Неговото основање е поврзано со искуствата од ужасите на војните и стремежот да се спречат или да се намалат човечките страдања во услови на војна. Правилата креирани во функција на хуманоста се испишани преку сведоштвата од страдањата на жртвите од војните и траумите на преживеаните во војните. Поттик во основањето на МКЦК е сведоштвото на швајцарскиот трговец Анри Динан за страдањето на огромен број ранети војници во битката кај Солферино овековечени во неговото дело „Сеќавање на Солферино“. МКЦК претставува најголем промотор и заштитник на МХП. Како хуманитарна и непристрасна организација работи низ целиот свет и успеа да изгради голем меѓународен углед.

Мандатот на МКЦК е обезбеден од меѓународната заедница согласно со Женевските конвенции и нивните Протоколи. Во рамки на доверениот мандат, првенствена улога на МКЦК е обезбедување на хуманитарна помош и заштита на животот на жртвите во воените конфликти, но и во други ситуации, како што се елементарните непогоди и други катастрофи. Во таа насока, приоритетни задачи на МКЦК се:

- Помош на цивилното население во окупираните територии;
- Посета на воени заробеници и цивилни притворени лица;
- Барање на исчезнати лица;
- Пренесување на пораки помеѓу членови на семејства кои се разделени како последица на конфликт;
- Соединување на раселени семејства;
- Обезбедување на храна, вода и медицинска помош за цивили што не можат да ги остварат овие основни потреби;
- Контрола на почитувањето на МХП;
- Дисеминација на знаењата за МХП.

Како промотор на МХП, помеѓу останатото, МКЦК има редовен ангажман не само во дисеминација на хуманитарните правила, туку и во влијанието врз државните власти за почитување на преземените меѓународни обврски и за создавање на сите неопходни услови за обезбедување на примената на правилата на хуманитарното право.

Освен тоа, МКЦК дејствува и во насока на влијание врз државните власти во усвојување на хуманитарни правила кои кореспондираат со променетите околности на национално и на глобално ниво, со основна цел за обезбедување на хуманитарна помош и ефикасна заштита на сите жртви во воените конфликти и други катастрофи. МКЦК има право и на иницијатива преку која ќе ги понуди своите услуги на страните во конфликтот, особено од аспект на помош на жртвите. Притоа, понудата за помош од страна на МКЦК не претставува и не смее да се смета за мешање во внатрешните работи на државата, се додека таа помош е во рамките на хуманоста и хуманитарното право.

3.1. Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина

МКЦК е основоположник на Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина. Меѓународното движење е составено од 181 национално друштво и од Меѓународната федерација на Црвен крст и Црвена полумесечина како организација која ги обединува националните друштва на Црвен крст и Црвена полумесечина.

Ова движење дејствува со мисија во која фокусот е човечкото битие и хуманоста кон секој човек, особено во време на воени конфликти, но и во случаи на елементарни непогоди, епидемии и други катастрофи. На меѓународната конференција на Црвен крст и Црвена полумесечина одржана во 1965 година во Виена,

официјално се прогласени основните принципи на кои се базира ова Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина.

Тоа се следните принципи:

Хуманост - Хуманоста е во суштината на Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина. Самото негово настанување се темели на идеата и заложбите да се помогне на секој човек кој е жртва или потенцијална жртва на воени судири или страдања предизвикани од други специфични ситуации. Преку принципот на хуманост се промовира и поттикнува соработка, пријателство и мир помеѓу луѓето.

Непристрасност - Принципот на непристрасност претпоставува дејствување во насока на давање хумана помош на секого кому таа е потребна, не правејќи разлика врз национална припадност, верско или политичко убедување.

Неутралност - Принципот на неутралност претпоставува дека Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина кој дејствува особено во конфликтни ситуации не смее да зазема страна во конфликтот. Доследното почитувањето на овој принцип придонесе за ова движење да ужива голем углед на меѓународно ниво.

Независност - Независноста како принцип значи всушност автономност на Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина. Движењето официјално се декларира за независно, а независни мора да останат и националните друштва на Црвен крст и Црвена полумесечина, без оглед што тие дејствуваат како помош на националните служби во рамки на матичната држава.

Доброволна служба - Помошта на настраданите и потенцијално загрозените која се базира на хуманоста, се обезбедува на доброволна основа. Желбата да се помогне некому не подразбира мотивација за остварување на материјална придобивка за себе. Хуманоста како основна инспирација е човечка особина која ја поседуваат луѓето или поголем дел од луѓето. Оттука, ова движење функционира на волонтерска основа што е еден од неговите препознатливи обележја.

Единство - Принципот на единство значи дека во една држава може да има само едно национално друштво на Црвен крст и Црвена полумесечина. Воедно, тоа национално друштво мора да биде отворено за сите и да ја извршува својата работа на целата територија на државата.

Универзалност - Принципот на универзалност го изразува карактерот на Движењето на Црвен крст и Црвена полумесечина и неговото делување на глобално ниво. Сите национални друштва кои го сочинуваат Меѓународното движење на Црвен крст и Црвена полумесечина имаат еднаков статус што значи еднакви одговорности и еднаква должност меѓусебно да си помагаат.

3.2. Национални друштва на Црвен крст и Црвена полумесечина

Националните друштва на Црвен крст и Црвена полумесечина обезбедуваат помош на државните институции во сферата на хуманитарната заштита особено во услови на елементарни непогоди и други специфични ситуации кога е потребна помош на настраданите и загрозените лица. Во таа насока, националните друштва на Црвен крст и Црвена полумесечина се подготвени за следните активности:

- ◆Згрижување, обезбедување на храна, вода и медицинска помош во итни случаи;
- ◆Обука за давање на прва медицинска помош;
- ◆Контрола и спречување на ширење на заразни болести;
- ◆Воспоставување контакт помеѓу членови на семејства погодени во катастрофи;
- ◆Превенција од ХИВ/СИДА;
- ◆Крводарителство;
- ◆Младински и волонтерски активности;
- ◆Дисеминација на принципите на Меѓународното хуманитарно право.

3.3. Меѓународна федерација на друштвата на Црвен крст и Црвена полумесечина

Меѓународната федерација на друштвата на Црвен крст и Црвена полумесечина е основана во 1919 година и дејствува во насока на поттикнување и зајакнување на хуманитарната работа, унапредување на соработката на националните друштва и зајакнување на нивните капацитети. Исто така, Федерацијата дејствува во насочување и координирање на меѓународната помош која ја обезбедува Движењето на Црвен крст и Црвена полумесечина.

Меѓународна федерација на друштвата на Црвен крст и Црвена полумесечина од 1994 година има постојан набљудувач во Организацијата на обединетите нации.

3.4. Правила за употреба и заштита на амблемот на Црвен крст

Согласно член 38 од Женевската конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните во вооружените сили во војна, како признание за државата Швајцарија, херладичкиот знак

за распознавање на црвен крст на бело поле, обратно од редот на федералните бои, се задржува како амблем и знак за распознавање на санитарската служба во вооружените сили.

За земјите кои веќе ги употребуваат како амблеми, наместо Црвен крст, исто така, признати се Црвена полумесечина, Црвен кристал и Црвен лав и сонце, на бела позадина. Денес се користат само првите три овластени амблеми.

Амблемите можат да се употребуваат за две различни намени:

- Показна (индикативна) намена во мирно време;
- Заштитна намена во мирно време, воена и вонредна состојба.

Амблемот се користи главно како заштитно средство во време на конфликт за да се разликуваат и да се идентификуваат одредени лица и предмети заштитени со Женевските конвенции и Дополнителните протоколи (медицински персонал, медицински единици и медицински превозни средства). Ова исто така опфаќа воен медицински персонал, единици и транспорт. За да биде ефективен во вакви околности, амблемот мора да биде видлив и оттука голем. Неговата употреба мора да биде овластена и под контрола на државата.

Амблемот се користи како индикативен уред главно во време на мир, бидејќи таквата употреба не означува заштита, туку идентификува лица, опрема и активности (во согласност со принципите на Црвениот крст) поврзани со Црвениот крст или Црвената полумесечина. Користењето за индикативни цели мора да биде во согласност со националното законодавство и доколку се користат за такви индикативни цели во време на вооружен судир, амблемот мора да биде мал. За разлика од горенаведените ограничувања, МКЦК и Меѓународната федерација на здруженија на Црвен крст и Црвена полумесечина можат да го користат амблемот, вклучувајќи ги сите димензии во секое време и за сите нивни активности.

Меѓународниот комитет на Црвен крст има обврска да го користи амблемот во секое време, односно и во војна и во мир.

Употребата на амблемот на Црвен крст е со цел да се обезбеди заштита на лицата на кои треба да се помогне и да се обезбеди пристап до нив за медицинскиот персонал и транспортните медицински возила.

Женевските конвенции ги обврзуваат државите да преземат мерки во насока на превенција на злоупотребите на амблемот во мир или во војна. Во случај на злоупотреба, државите се обврзани да ја санкционираат злоупотребата. Исто така, секоја држава има обврска да утврди правила во врска со заштитата на амблемот. Во случај на воен конфликт, амблемот на Црвен крст како заштита може да се користи само од страна на:

- ▶ Медицинските служби на воените сили;
- ▶ Националните асоцијации на Црвен крст и Црвена полумесечина кои се признаени и овластени од нивните влади да даваат помош на медицинските служби на вооружените сили;
- ▶ Националните друштва кои можат да го користат амблемот само за заштитни цели за нивниот персонал и опрема кога им помагаат на службените медицински услуги во време на војна, под услов тој персонал и опрема да ги извршуваат само тие хуманитарни функции;
- ▶ Цивилни болници и други медицински установи признаени како такви од страна на владата и овластени да го прикажуваат амблемот за заштитни цели (станици за прва помош, амбулантни возила, итн.);
- ▶ Други доброволни служби за помош кои подлежат на истите услови како и националните друштва. Тие мора да имаат признание и овластување на владата и можат да го користат амблемот само за персонал и опрема исклучиво за медицински услуги.

Користењето на заштитен амблем кое не е во согласност со пропишаните правила, повлекува одговорност за злоупотреба. Одредени недозволен начини или мотиви за користење на амблемите повлекува и одговорност за воено злосторство без оглед дали станува збор за меѓународен или немеѓународен воен конфликт. Употребата на амблемите согласно со пропишаните правила е директно поврзано со статусот, меѓународниот углед и довербата која е основа на активностите на МКЦК од неговото формирање.

Сите страни во случај на воен конфликт и сите лица во случај на мир мора да имаат доверба во намерите и во помошта која ја нуди оваа меѓународна организација. Без потполна меѓусебна доверба, пристапот до лицата за кои е наменета помошта би бил оневозможен или отежнат. Поради овие причини, секоја држава мора да презема мерки за превенција од злоупотреба на амблемот и мерки за санкционирање на извршените злоупотреби.

Во спротивно, толеранцијата на овие злоупотреби, без оглед на околностите и мотивите заради кои биле направени, може да го поткопа угледот на МКЦК и да го доведе во опасност системот на заштита поставен со хуманитарното право.

Злоупотреби на амблемот на Црвен крст и на другите амблеми можат да се појават како:

- ▶ Имитација која претпоставува употреба на знак кој е со форма или боја која може да предизвика конфузија во врска со амблемот;

- ▶ Узурпација која претставува користење на амблемот од страна на неовластени лица, како на пример неовластени физички лица, невладини организации, доктори или фармацевти кои не се ангажирани од страна на МКЦК;

- ▶ Перфидија која претставува употреба на амблемот во време на воен конфликт со цел да се заштити воен или полициски персонал. Овој вид на злоупотреба на амблемот повлекува одговорност за воено злосторство.

На Дипломатската конференција одржана во Женева во 2005 година, со усвојувањето на Третиот протокол кон Женевските конвенции од 1949 година, беше усвоен амблем на Црвен кристал кој покрај амблемот на Црвен крст и Црвена полумесечина, е воведен како компромисно решение за израелскиот народ и со цел да се консолидира универзалноста со зајакнување на нејзината сила и кредибилитет. Амблемот под надзор на надлежната воена власт ќе се наоѓа на знамињата, на лентите што се носат околу рака, како и на сета опрема во санитарската служба.

3.5. Активности на Црвен крст во заштита на загрозуени категории на граѓани

Хуманоста која е проткаена во суштината на МКЦК налага негово дејствување и давање помош на секое загрозуено лице без оглед на национална припадност, верското или политичкото убедување.

Согласно Протокол I на Женевските конвенции од 1949 година, државите-членки се должни да му ги понудат сите расположиви средства на МКЦК и да му го овозможат извршувањето на неговите хуманитарни задачи.

Во внатрешни вооружени судири, МКЦК, согласно членот 3 од Женевските конвенции, може да ги понуди своите услуги на страните во судир, но само со претходна согласност од државата на чија територија се одвива конфликтот.

Имено, без одобрение од државата на чија територија се одвива конфликтот, не доаѓа предвид каква и да е хуманитарна акција. Во Протокол II пак, воопшто не се споменува можноста МКЦК да ги понуди своите добри услуги. Оттука, примената на хуманитарната заштита во внатрешен конфликт зависи исклучиво од добрата волја на завојуваните страни. Исто така, МКЦК мора да се воздржува од давањето политички или воени оценки за внатрешните конфликти, и од коментирањето за лишувањето од слободата на притворените лица.

Оттука, МКЦК како неутрална и непристрасна хуманитарна организација се наоѓа во деликатна ситуација за да го одреди видот и правниот основ на хуманитарната заштита, бидејќи не смее да дава никакви политички и воени оценки за актуелниот вооружен судир. Националната организација на Црвен крст која се наоѓа на територијата на државата каде се одвива конфликтот може да понуди помош за заштита на жртвите од тој конфликт.

Протоколот II ги споменува само националните организации на Црвениот крст (член 18), а со заедничкиот член 3 од Женевските конвенции се овластува МКЦК да ги понуди своите услуги во внатрешниот конфликт и да дејствува во согласност со државата на чија територија се одвива конфликтот.

Загрозени лица во воен конфликт се пред сè цивилните лица како субјекти кои не учествуваат активно во конфликтот, во смисла на тоа што тие не носат оружје и не учествуваат во борбени дејства. Посебни правила за постапување применува МКЦК во однос на децата и жените како ранлива и потенцијално загрозена категорија на лица. МКЦК презема активности и во врска со бегалците и внатрешно раселените лица, независно од тоа дали нивниот статус е резултат на меѓународен или внатрешен вооружен конфликт.

Заштита на цивилни лица

Меѓународното хуманитарно право засновано на Женевските конвенции ги обврзува страните во воен конфликт да постапуваат хумано со цивилните лица, да го почитуваат нивното достоинство и да немаат деградирачки третман кон нив. Сепак, во сите досегашни војни и воени судири од поголеми или помали размери, многу често токму цивилното население ги чувствува сите последици на тој воен конфликт. Оттука, заштитата на цивили во случај на воен конфликт е основа на хуманитарното право. На оваа основа се базира и работата на МКЦК. Заштитата на цивилите е приоритет на хуманитарното право и на МКЦК без оглед на тоа дали во еден конкретен случај станува збор за меѓународен или внатрешен воен конфликт. Со цел заштита на цивилите, меѓународните правила ги обврзуваат државите да овозможат МКЦК непречено да ја извршува својата работа во областите населени со цивили.

Страните во конфликтот не смеат да го оневозможат пристапот на медицинските возила и персонал кој треба да достави медикаменти, храна или вода до цивилното население или да пружи медицинска помош.

МКЦК има право да се обрати до официјалните власти на секоја страна во конфликтот и да ја понуди својата помош за цивилното население, без тоа да значи мешање во внатрешните работи на таа страна.

Заштита на децата

Децата се посебно загрозна категорија бидејќи тие се изложени на сите видови на ризик. Во услови на воен конфликт можат да бидат доведени во прашање нивните потреби за храна, вода, здравствени услуги, школување, итн. Но, тие можат да бидат и разделени од своите родители и со тоа да биде доведен во опасност нивниот живот. За жал, искуството од војните сведочи за тоа дека децата можат да бидат ангажирани и за прибирање информации за спротивната страна, па дури и да бидат регрутирани и директно вклучени во воените дејствија. Во вакви случаи, дури и ако ги преживеат воените дејствија, на децата ќе им биде потребен долг период за реинтеграција во општеството и адаптација во послевоенниот живот.

Активностите на МКЦК во однос на заштитата на децата е насочена особено кон посебно ранливите категории на деца. Тоа се пред сè децата кои ги изгубиле своите родители, децата кои се одвоени од родителите или од нивните роднини и практично останале без никаква придружба и децата кои се притворени заедно со нивните родители.

Заложбите на МКЦК се движат во насока на пронаоѓање и соединување на разделените родители и деца, доколку е тоа возможно, или соединување на децата со други нивни роднини.

Секоја активност на МКЦК во која фокус се децата, претпоставува преземање на сите мерки кои се во најдобар интерес на тие деца.

Заробеници

Првенствена цел на МКЦК во активностите за помош на лицата кои во воен конфликт се лишени од слобода и имаат статус на затвореници (заробеници) е да го осигура хуманиот третман спрема нив од страната која го заробила.

Заробеништвото е ситуација во која потенцијално постои веројатност со овие лица да се постапува деградирачки, да се употребува сила или да се принудуваат на присилна работа. Во вакви околности МКЦК настојува да оствари контакт и да воспостави дијалог со авторитетите под чија власт се наоѓаат заробениците.

Крајната цел е да се овозможи пристап на местото каде заробениците се наоѓаат и нивна посета во насока на остварување непосреден увид во почитувањето или непочитувањето на обврските и правилата на хуманитарното право во врска со постапувањето со заробените лица.

Бегалци и внатрешно раселени лица

Лицата кои имаат статус на бегалци или внатрешно раселени лица исто така се заштитена категорија во хуманитарното право. Тоа се лица кои поради прогон или поради друга опасност ги преминуваат границите на матичната држава барајќи заштита (бегалци), односно лица кои ги напуштиле своите домови, но не ја преминале границата на својата матична држава (внатрешно раселени лица). Овие две категории се заштитени со правото за човекови права, а внатрешно раселените и со националното право на нивната држава. Меѓутоа, доколку станува збор за држава која е зафатена со воен конфликт, тогаш нивната заштита се заснова на принципите на МХП. Гаранциите на хуманитарното право се однесуваат на пристапот до соодветна помош која треба да се обезбеди на овие лица од страна на хуманитарните организации и санитетскиот персонал. Хуманитарното право ги обврзува завојувачите страни не само да создадат услови за овие лица да имаат пристап до помош во храна, вода, медикаменти, туку и да преземат соодветни мерки за регистрирање на загрозените граѓани и мерки преку кои ќе се оневозможи нивно исчезнување.

4. ПРИМЕНА НА МХП ВО МУЛТИНАЦИОНАЛНИ МИРОВНИ ОПЕРАЦИИ

Мултинационалните мировни операции се инструмент или форма преку која во пракса се реализира колективната безбедност. Изразот мировни операции е широк и сеопфатен поим кој покрива разновидни активности кои се испреплетуваат меѓусебно, како на пр. поддршка на дипломатијата, одржување на мирот и наметнување на мирот. Во некои мировни операции повеќе се користат политички средства, додека во други доминира употреба на воени сили. Тука спаѓаат традиционалните мировни операции за одржување на мирот, како и активности за наметнување на мирот заради пружање на хуманитарната помош, воспоставување ред и стабилност, наметнување санкции, гарантирање и забрана за движење, формирање на заштитни зони и насилно раздвојување на завојуваните страни.

Мировните операции би можеле да се опишат и како теренски операции воспоставени од ООН, со согласност на засегнатите страни, да помогнат во контролата и решавањето на конфликтите меѓу нив, под команда и контрола на Обединетите нации.

Мировните мисии се состојат од неутрални и лесно вооружени сили формирани со цел прекин на вооружените непријателства, со претходно прибавено одобрение од државата на чија територија се распоредени тие сили и насочени кон обесхрабрување на продолжувањето на воениот конфликт и промоција на средина за разрешување на конкретниот спор.

Преку нив се овозможува превенција или прекинување на непријателствата меѓу државите, преку интервенција од трета страна организирана и насочена одвнатре, со помош на мултинационални сили составени од војска, полиција и цивили, а со цел да се воспостави и да се одржи мирот.

Во врска со спроведувањето на мировните операции, сеуште се отворени и актуелни одредени правни и политички прашања и дилеми. Дилемите првенствено се однесуваат на правната основа (легалноста), но и на нивната легитимност (оправданост), понатаму на овластувањата за упатување (распоредување) на мировни сили, како и на правото на употреба на сила од страна на распоредените мировни сили, примената на МХП кога мировните сили дејствуваат како страна во вооружен судир, но и примената на правото на човековите права кога мировните сили не се страна во вооружениот конфликт, примената на националното право на државата каде се распоредени мировните сили и примената на националното право на државите чии контингенти се вклучени во мировните сили.

4.1. Вооружени сили на ООН

Сите членки на ООН се должни по барање на Советот за безбедност, да му стават на располагање вооружени сили, помош и олеснувања, вклучувајќи го и правото на премин преку нивната територија. Силите на ООН за секоја мисија добиваат **Правила за ангажирање** со кои се регулира употребата на сила од повисоките команданти и издавањето на наредби за употреба на оружје.

Правата и обврските меѓу државите кои учествуваат во извршување на вооружени акции од една страна и Советот за безбедност од друга страна се уредуваат со посебна спогодба. Во спогодбата треба да се одреди бројната состојба и родовите на силите, нивниот степен на готовност и општиот распоред како и природата на олеснување и помошта што ќе се укаже.

Во вооружените акции на ООН, не учествуваат сите нејзини членки, туку само државите кои се повикани од Советот за безбедност. Предвидено е воспоставување на Комитет на воениот штаб со задача да дава совети на Советот за безбедност и да му укажува помош по прашањата кои се однесуваат на воените потреби, како и на употребата и командата со силите кои се на располагање. Комитетот го сочинуваат началници на штабови на постојаните членови од Советот за безбедност или нивни претставници. Комитетот е одговорен пред Советот за безбедност за стратегиското раководење со сите вооружени сили кои се ставени на располагање. Прашањата што се однесуваат на командувањето со тие сили дополнително се уредуваат. Плановите за употреба на вооружените сили треба да ги разработува Советот за безбедност, со помош на Комитетот на воениот штаб. За ефикасно функционирање на системот за колективна безбедност на ООН од суштинско значење е правната можност предвидена со глава VII од Повелбата на ОН која се однесува на ситуации кога не може на мирен начин да се реши проблемот. Во тој случај можат да се применуваат принудни мерки за одржување и наметнување на меѓународниот мир. Генералниот секретар на ООН во Агендата за мир од 1992 година, недвосмислено објави дека дотогаш Советот за безбедност нема превземено принудни мерки-акција со вооружени сили врз основа на член 42 од Повелбата на ОН за одржување и обнова на меѓународниот мир и безбедност.

Тој истакна дека можноста за преземање на таква опција е од суштинско значење за кредибилитетот на ООН како гарант на меѓународната безбедност. Но истовремено оцени дека таква можност ООН немаат, затоа што државите членки на ОН не постапиле според обврската од член 43 на Повелбата да склучат посебни спогодби со кои на Советот за безбедност ќе му стават на располагање постојани вооружени сили, што се потребни за изведување на секакви мировни операции за наметнување на мир.

Препорача да се склучат такви спогодби и да се активира Комитетот на воениот штаб со евентуално учество и на држави кои не се перманентни членки на Советот за безбедност, во смисла на член 47 од Повелбата. Со спогодбите за ставање на располагање вооружени сили за ООН, треба да се одредат воени единици кои би биле подготвени на повик на Советот да земат учество во борбени операции. Тие единици би се состоеле од доброволци, вооружени со соодветно оружје за борба и посебно обучени во рамките на своите национални сили. Распоредувањето и употребата на тие сили би се превземало по овластување на Советот за безбедност, а под команда на Генералниот секретар, како и во случај со мировните сили за одржување на мирот.

Практично, командантот на силите на ООН ќе го поставува Генералниот секретар со согласност на Советот за безбедност. Штабот на командантот на силите е мултинационален со персонален состав утврден според процентуално учество на ангажираните национални трупи. Штабот ќе се состои од воен персонал и цивилна компонента, каде може да се вклучат и локални цивили за логистичка и административна работа. Со оглед

на околностите што ООН не располага со вооружени сили за насилно воспоставување на мирот, вообичаено ООН излегува на терен со силите за одржување на мирот после ескалација на вооружените судири, така што Советот за безбедност долго време беше во позиција на дежурен светски пожарникар за интервенција по избивање на воен пожар.

Таа состојба значително се коригира со интензивирање на мировни операции во вид на превентивна дипломатија. ООН остварија значителен придонес за разрешување на спорови меѓу многу држави за разрешување на тензии, спречување на конфликти, обезбедување на примирја и прекини на огнот и за завршување на долготрајни жестоки борби, а со тоа и спасување на човечки животи и прекинување на трауматични човечки страдања. Такви резултати неможе да се проценуваат само со потрошените финансиски средства за мировните операции или со вложени човечки напори.

На пример, во 1995 година под знамето на ООН дејствуваа околу 70.000 воени набљудувачи и цивилни полицајци обезбедени од 77 земји и распоредени низ целиот свет.

Кога силите на ООН при операција на наметнување на мирот, практично дејствуваат како самостојна страна во судир и учествуваат во борбени дејства против вооружени сили на одреден противник, тогаш во полна мерка стапуваат на сила правилата на МХП. Силите на ОН мора да го почитуваат и заштитиуваат цивилното население согласно со Женевската конвенција за заштита на цивили и соодветно да ги применуваат сите останати релевантни обврзувачки меѓународни документи.

4.2. Улога на НАТО во мировните операции

Со Повелбата на ООН верифицирано е правото на државата, како на индивидуална, така и на колективна самоодбрана во случај на вооружен напад. Тука се подразбира и можноста за колективна одбрана на државите преку разни регионални организации. Всушност, Повелбата на ООН дозволува постоење на регионални договори или организации кои се основани за одржување на меѓународниот мир и безбедност. Притоа,

се истакнува дека регионалните организации се во подреден однос на ООН, при што се условува нивното дејствување да биде во согласност со начелата и целите на ООН. Употребата на силите од регионални организации со претходно овластување од Советот за безбедност мора да се изведува согласно со правилата на МХП. Таква акција се извршува во име на ООН, под контрола и одговорност на Советот за безбедност. По потреба, дадениот мандат за употреба на сила, може да

се прошири, ограничи или одземе. Регионалните организации и државите кои се овластени за примена на соодветн мерки, самостојно решаваат дали ќе го прифатат овласувањето, но доколку го прифатат мора да дејствуваат под поставените услови. Најактуелна и најефикасна воена алијанса со одбранбен карактер е НАТО. Неговите цели и принципи на дејствување се утврдени со Северноатланскиот договор потпишан во Вашингтон во 1949 година. Според овој Договор, секој воен напад на еден или повеќе држави-членки, ќе се смета како напад на сите држави-членки на НАТО. За секој случај на напад и превземените мерки против тој напад, предвидена е обврска веднаш да се известат Советот за безбедност на ООН.

Мерките што НАТО ги презема имаат привремен карактер и престануваат од моментот кога Советот за безбедност на ООН ќе преземе мерки од своја надлежност за одржување или враќање на меѓународниот мир и безбедност. Ова право на колективната самоодбрана на НАТО, има иста основа и идентичен правен карактер како и правото на самоодбрана на државата, предвидено со Повелбата на ООН. Новата меѓународна пракса покажа дека Советот за безбедност, со оглед на фактот дека не располага со вооружени сили за превземање на мерки од системот за колективна безбедност, односно за превземање на мировни операции за наметнување на мирот, не само што може, туку практично е присилен да бара воено ангажирање на НАТО, како и учество со персонал и сретства од други регионални организации, како што се ЕУ и ОБСЕ. За време на вооружените судири во поранешна Југославија, ООН го повика НАТО да земе учество во мониторинг активности и во операции за наметнување на мирот со употреба на вооружени сили, и тоа за спроведување на: ембарго на оружје, економски санкции, забрана на воени летови, заштита на персоналот на ООН, заштита на безбедносни зони и овозможување на хуманитарна помош.

5. ВООРУЖЕН СУДИР

Вооружен судир претставува комплексен однос помеѓу две или повеќе спротивставени страни кои една против друга превземаат вооружени акции за остварување на своите политички интереси. Тој однос настанува по одлука на една страна во судирот, која прва ќе употреби воена сила.

5.1. Страни во вооружениот судир

Државата како страна во вооружен конфликт

За страна во меѓународен вооружен судир се смета секоја држава која учествува во меѓународниот вооружен судир и која има права и обврски во однос на почитувањето и спроведувањето на МХП.

Фактичката власт како страна

За страна во меѓународен вооружен судир се смета и фактичката власт која е воспоставена од страна на револуционерни и ослободителни движења на својата територија или надвор од неа, а против окупаторска земја. Исто така, револуционерните и ослободителните движења се сметаат за страна во вооружен судир кога се во сојуз со друга држава или сојуз на држави.

Организирана фактичка власт како страна во внатрешен вооружен конфликт

Во немеѓународен вооружен судир, организираната фактичка власт која раководи со бунтовниците во внатрешен вооружен судир добива положба на страна во судирот ако така ја признае владата против која се подигнале бунтовниците или ако ООН и признае таков статус.

Организацијата на обединетите нации (ООН)

ООН се смета како страна во вооружен судир кога превзема колективни вооружени мерки заради запирање на агресија и воспоставување на мир. Сите држави чии вооружени сили учествуваат во колективните мерки што ги презема ООН, стануваат страни во вооружениот судир.

5.2. Видови вооружени судири

Во зависност од критериумот кој се применува, вооружените судири се делат според:

► **Страните во вооружениот судир:**

- меѓународни вооружени конфликти, меѓу две или повеќе држави;
- не-меѓународни вооружени судири.

► **Просторот на кој се изведуваат воените операции и бројот на учесниците:**

- Локални;
- Регионални;
- Светски.

► **Целта на вооружениот судир:**

- Со ограничена цел;
- Со радикална цел.

► **Вооружувањето кое се употребува:**

- Конвенционални;
- Нековенционални (нуклеарни).

► **Видот на вооружените сили и просторот:**

- Копнени;
- Поморски;
- Воздушни.

► **Видот на борбени дејства:**

- Офанзивни;
- Дефанзивни.

► **Целите, мотивите и идејно политичката ориентација:**

- Праведни и неправедни;
- Ослободителни;
- Напаѓачки и одбранбени;
- Револуционерни;
- Верски.

► **Правен аспект:**

- Самоодбрана;
- Агресија.

5.3. Меѓународни и немеѓународни (внатрешни) вооружени судири

Од позиција на Меѓународното хуманитарно право, најзначајна е поделбата на вооружените судири на меѓународни и немеѓународни (внатрешни). Ова разликување е значајно затоа што различни воени и хуманитарни правила се применуваат во меѓународни и во немеѓународни (внатрешни) вооружени конфликти. Инкорпорирањето на концептот на не-меѓународните вооружени судири во заедничкиот член 3 на Женевските конвенции всушност придонесе за развојот и кодификацијата на Меѓународното хуманитарно право. Оттогаш наваму, организираните вооружени групи се третирали како „страни“ во вооружен судир со сопствени обврски согласно меѓународното право, без оглед дали се формално признати од спротивната страна. Истовремено, државите-потписнички нагласуваат дека одредбите на заедничкиот член 3 „нема да влијаат на одредувањето на правниот статус на страните во конфликтот.“

Со други зборови, признавањето на организираните вооружени групи како непријателска страна во самите договори не имплицира дека тие се легитимни, ниту дека имаат целосен правен субјективитет според меѓународното право. Оваа историска позадина ја одреди сегашната

структура на договорното МХП, кое, заради тие околности, е многу екстензивно за меѓународните отколку за не-меѓународните вооружени судири, иако образложенијата од хуманитарен и воен аспект суштински се исти за двата типа на судири.

Од овие причини, денес постои општа тенденција да се намали разликата помеѓу применета на правилата на МХП во меѓународни и во не-меѓународни вооружени

конфликти. Судската пракса на меѓународните кривични трибунали, влијанието на човековите права, па дури и некои договорни правила усвоени од страна на државите, го приближија правото на немеѓународните вооружени конфликти поблиску до правото на меѓународни вооружени конфликти, па дури и беше предложено разликата целосно да се елиминира.

Во многу области каде што договорните правила се уште се разликуваат, постојат тврдења дека согласно обичајното меѓународно право, разликите меѓу двете категории на конфликти постепено исчезнаа.

5.3.1. Меѓународен вооружен судир

Класичната форма на меѓународен вооружен конфликт е судирот кој се одвива помеѓу две или повеќе држави. Денес, меѓународното хуманитарно право кое ги регулира ситуациите на меѓународен вооружен конфликт е кодифицирано првенствено во Хашките конвенции од 1907 година, Женевските конвенции од 1949 и Дополнителниот протокол I од 1977 година. Овие правила се надополнети и со меѓународното обичајно хуманитарно право.

Заедничкиот член 2 на Женевските конвенции од 1949 предвидува дека:

Освен одредбите што треба да стапат на сила уште за време на мирот, оваа Конвенција ќе се применува во сите случаи на објавена војна или на некој друг вооружен судир кој ќе избие меѓу две или повеќе страни договорнички, дури и ако едната од нив не ја признава воената состојба (член 2 (1)).

Замената со овој воопштен термин “вооружен судир”, наместо традиционалниот “војна” од 1949 година наваму, не беше случајна. Може да се тврди речиси бескрајно за правната дефиниција на “војна”. Државата секогаш може да се преправа кога извршува непријателски чин против друга држава дека всушност не води војна, туку само дека се ангажира во полициска акција, или постапува во легитимна самоодбрана. Изразот “вооружениот конфликт” ги отежнува ваквите аргументи.

Секое несогласување што се јавува помеѓу две држави и води кон интервенција на вооружените сили е вооружен конфликт [...] дури и ако една од Страните го негира постоењето на воена состојба [...]. “Оваа дефиниција беше неколкупати потврдена од судските совети на МКТЈ и од други меѓународни тела (случајот Тадиќ и случајот Бошкоски).

Кога вооружените сили на две држави се вклучени, доволно е еден истрел да биде испукан или едно лице заробено (во согласност со владини упатства) за да почне примената на правилата на МХП, додека во други случаи (на пример, егзекутирање на таен агент испратен од неговата влада во странство), потребно е повисок степен на насилство.

Конвенцијата, исто така, „ќе се применува во сите случаи на целосна или делумна окупација на територијата на една страна договорничка, дури и ако таа окупација не наиде на каков и да било воен отпор. (Член 2 (2))

Кога се применуваат правилата за одговорност на државата за припишување на противправни акти, конфликт меѓу владините сили и бунтовничките сили во рамките на една единствена држава станува меѓународен, ако бунтовничките сили се de facto агенти на трета држава.

Во овој случај, нивното однесување може да се припише на третата држава и се применуваат правилата на МХП за меѓународни вооружени конфликти.

Според традиционалната доктрина, поимот за меѓународен вооружен конфликт бил ограничен на вооружен натпревар меѓу државите. За време на Дипломатската конференција 1974-1977 година, што доведе до усвојување на двата дополнителни протоколи на Женевските конвенции од 1949 година, оваа концепција беше оспорена и на крајот беше признато дека “војни на национално ослободување, исто така, треба да се квалифицираат како меѓународни вооружени конфликти.”

За државите кои го ратификувале и **Дополнителниот протокол I**, ситуациите кои се наведени во заедничкиот член 2 вклучуваат:

„...вооружени конфликти во кои народите се борат против колонијална доминација и странска окупација и против расистичките режими, користејќи го правото на самоопределување, потврдено во Повелбата на ОН и во Декларацијата за принципите на меѓународното право што се однесуваат на непријателските односи и на соработката меѓу државите во согласност со Повелбата на ОН“ (член 1 (4)).

Оттука, постоењето на меѓународен вооружен конфликт суштински зависи од два елемента, и тоа: правниот статус на страните во конфликтот и природата на конфронтацијата меѓу нив.

5.3.2. Немеѓународни (внатрешни) вооружени судири

Внатрешните (немеѓународни) вооружени судири се водат помеѓу спротивставени групи на територијата на една држава. Тие се јавуваат како: државни удари, вооружени бунтови или востанија кои притоа можат да ескалираат во вооружен судир од поголеми размери. Внатрешните вооружени судири најчесто имаат за цел:

- Борба за власт на одредени групи;
- Менување на постојаниот политички систем;
- Отцепување на територија заради:
 - ▶ Припојување кон друга држава
 - ▶ Создавање на нова самостојна држава

Внатрешните вооружени судири вообичаено се водат помеѓу редовните вооружени сили на самата држава и вооружени групи од истата држава (бунтовници, востаници, терористи, антивладини сили, сили на отпор, заговорници, герилци, ослободителни армии, и сл.).

Во такви околности, легитимната влада на државата нема целосна контрола и не врши ефективна власт над населението и територијата, или пак во случај на распаѓањето на власта доаѓа до вооружен судир помеѓу спротивставени политички или етнички групи. Граѓанската војна е вид на внатрешен вооружен судир со најинтензивна примена на воено насилство и најобемна воена мобилизација на луѓето во државата. За еден вооружен бунт да се третира како граѓанска војна треба да ги исполнува следните критериуми:

- Интензитет на насилството;
- Времетраење на воените операции;
- Обемот на употребените сили;
- Големината на просторот на која се одвиваат воените операции.

Меѓутоа, за разлика од насилството помеѓу вооружените сили на државите, не секој акт на насилство во рамките на државата (дури и ако е насочена кон безбедносните сили) претставува вооружен конфликт.

Обемот на насилството потребно за примена на правилата на МХП во немеѓународните вооружени конфликти е повисок отколку за меѓународни вооружени конфликти.

И покрај екстремната важност да се дефинира овој обем на насилство под кој МХП воопшто нема да се применува, член 3 од Женевските конвенции не го прави тоа, и оттука не нуди јасна дефиниција на поимот немеѓународен вооружен конфликт.

За време на Дипломатската конференција 1974-1977 година, потребата од сеопфатна дефиниција на поимот немеѓународен вооружен конфликт беше повторно потврден и соодветно разледуван во член 1 од Дополнителниот Протокол II пришто беа утврдени условите за постоење на внатрешни вооружени судири:

- Судирите се одвиваат на територијата на една држава;
- Судири се одвиваат помеѓу вооружените сили на државата и отпадничките вооружени сили или други организирани вооружени групи кои се под одговорна команда и вршат контрола над дел од територијата што им овозможува да водат непрекинати и насочени воени операции и да ги почитуваат правилата на Протоколот II.

Треба да се спомене дека рестриктивната дефиниција се однесува само на Протоколот II. Таа не се применува на член 3, заеднички за четирите Женевски конвенции. Практично, постојат ситуации на немеѓународни вооружени конфликти, во кои се применува само заедничкиот член 3, бидејќи нивото на организација на дисидентските групи е недоволно за Протоколот II да се применува, или борбите се меѓу не-државни вооружени групи. Спротивно на тоа, заедничкиот член 3 ќе се применува во сите ситуации каде што се применува Протоколот II.

Покрај тоа, Статутот на Меѓународниот кривичен суд предвидува компромис за полето на примена.

Не е потребно конфликтот да биде помеѓу владините вооружени сили и бунтовничките сили и последниве да контролираат дел од територијата на државата и да постои одговорна команда. Сепак, конфликтот мора да биде долготраен и вооружените групи мора да бидат организирани. Во оваа насока, се чини дека јуриспруденцијата на Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија ја замени долготрајноста на конфликтот со барање за интензитет на насилствата. Потребно е висок степен на организација и насилството за која било ситуација да се класифицира како вооружен конфликт кој нема меѓународен карактер.

Постојат неколку варијанти на внатрешни вооружени конфликти:

- внатрешни судири меѓу ривалски групи без учество на владините сили или кога во судирот учествуваат вооружени сили на државата ако востаниците немаат воспоставено контрола на значителен дел од територијата (заеднички член 3 од Женевски конвенции);

- внатрешни судири меѓу вооружените сили на државата против дисидентски вооружени сили или некои организирани вооружени групи ставени под одговорна команда за да го почитуваат МХП и кои вршат контрола на дел од територијата што им овозможува водење на непрекинати и насочени операции (Дополнителен протокол II).

Притоа, внатрешен вооружен конфликт може да прерасне во меѓународен, односно на востаниците да им се признае статус на завојувана страна при следните околности:

- Ако имаат поддршка од поголемиот дел од населението во државата;
- Кога располагаат со воени сили со кои се изведуваат континуирани вооружени акции и со кои сериозно се загрозуваат легалната влада и војска;
- Имаат организирано и вршат фактичка власт на поголемиот дел од територијата; и
- Ги почитуваат правилата на МХП.

Ако странската држава ја помага легитимната власт против која се кренале спротиставените вооружени сили, судирот не го менува карактерот на внатрешен конфликт, но доколку странската држава ги поддржува спротиставените сили, а не легитимната власт на државата, тогаш конфликтот прераснува во меѓународен.

Сепак, ова зависи од обемот и содржината на странска воена помош која се остварува во конкретен случај.

Доколку трета држава која не е инволвирана во конфликтот, објави дека ги признава антивладините сили за странка во вооружен судир, тоа претставува непријателски акт од третата држава и мешање во внатрешните работи на друга држава. Таквото признание има правно дејство само за државата што го објавила признавањето.

Внатрешните немири и затегнатости не се сметаат за внатрешни конфликти. Внатрешните немири постојат кога државата употребува вооружена сила за одржување на поредокот или јавниот мир и тие не се вооружени конфликти. Внатрешни затегнатости постојат тогаш кога се употребува сила како превентивна мерка за да се одржи почитувањето на правото и поредокот. Во случај на внатрешни немири и затегнатости не се применуваат правилата на МХП, освен правилата за основна хуманитарна заштита. Во овие случаи се применува внатрешното право на државата и правото за човековите права.

Внатрешните немири се одликуваат со одреден степен на сериозност или трајност и тие вклучуваат акти на насилство кое може да се појави во различни форми, од спонтано настанати бунтовнички активности, до борби помеѓу повеќе или помалку организирани групи кои се борат против актуелната власт.

Во вакви ситуации кои не мора да прераснат во отворена борба, актуелната власт користи силни полициски сили или дури вооружени сили за да се воспостави внатрешниот поредок. Постојат следните ситуации на **внатрешни немири**:

- Побуна
- Демонстрации без конкретен почетен план
- Изолирани и спорадични акти на насилство
- Останати акти од слична природа
- Како **внатрешни затегнатости** се сметаат:
 - Масовни апсења на луѓе поради нивните активности или ставови
 - Веројатност дека постои лош третман и нехумани услови за лица лишени од слобода;
 - Суспендирање на основните судски гаранции, било како дел од прокламираната воена состојба или како фактичка состојба.

Правила кои се применуваат во внатрешни вооружени судири

Во меѓународните конфликти страните-учеснички се рамноправни и во нивните односи се применуваат во целост правилата на МХП, додека во немеѓународни (внатрешни) вооружени конфликти, спротиставените страни не се во еднаква положба и во нивните односи се применува внатрешното право на државата. Во секоја држава, употребата на сила за менување на поредокот во државата е инкриминирано и сторителите се казнуваат врз основа на домашните националното законодавство.

Сепак, покрај домашната регулатива, постои и меѓународна регулатива со своевидно наметнување обврски за страните кои учествуваат во немеѓународни (внатрешни) вооружени конфликти за почитување на одредени правила кои произлегуваат од меѓународното хуманитарно право. Тоа се следните:

- ▶ Заедничкиот член 3 од Женевските конвенции од 1949 година;
- ▶ Дополнителен Протокол II кон Женевските конвенции;
- ▶ Конвенција за забрана на употреба, складирање, производство и промет на антиперсонални мини и нивно уништување од 1997 година;
- ▶ Дополнителен протокол II кон Конвенцијата за заштита од културните добра 1999 година;
- ▶ Конвенција за забрана или ограничување на употребата на одредени видови на класични оружја кои се смета дека предизвикуваат прекумерни трауматски ефекти и дека делуваат без разликување

на целите (фрагменти на оружје кои не може да се откријат, мини, изненадувачки мини, запаливо оружје, ласерско оружје за ослепување, експлозивни остатоци);

► Меѓународно обичајно право.

Заеднички член 3 на Женевските конвенции

Пред 1949 година, имаше малку правила на меѓународно хуманитарно право применливи на немеѓународни вооружени конфликти, иако тој вид на конфликти стануваа се поприсутни и ги надминува меѓународните конфликти. Во такви услови, по тешки преговори, беше одлучено да се внесе една суштинска одредба во текстот на Женевските конвенции која понатаму ги отвори вратите за подготовка на правна рамка за внатрешните вооружени конфликти. Оттука произлезе членот 3 кој е заеднички за сите четири Женевски конвенции од 1949 година и гласи:

„Во случај на вооружен судир кој нема карактер на меѓународен судир на територијата на една од Високите страни-договорнички, секоја од страните во судирот ќе биде должна да ги применува како минимум, следните одредби:

1) спрема лицата кои не учествуваат директно во непријателствата, подразбирајќи ги тука и припадниците на вооружените сили што го положиле оружјето и лицата неспособни за борба поради болест, рани, лишување од слобода, или од која и да било друга причина, ќе се постапи во секоја прилика човечно, без какво и да е неповолно разликување засновано врз раса, боја на кожа, вера или убедување, пол, раѓање или имотна состојба, или на кое и да било друго слично мерило.

За таа цел се забранети и се забрануваат, во секое време и на секое место, кон горе наведените лица следните постапки:

- а) повреди кои се нанесуваат на животот и телесниот интегритет, особено сите видови убиства, осакатувања, суровост и мачење;
- б) земање на заложници
- в) повреди на личното достоинство, особено навредливи и понижувачки постапки;
- г) изрекување и извршување на казни без претходно судење од страна на редовно востановен суд, придружени со сите судски гаранции кои цивилизираните народи ги признаваат за неопходни.

2) Ранетите и болните ќе бидат прифатени и негувани.

Некоја непристрасна хуманитарна организација, како што е Меѓународниот комитет на Црвениот крст, може да им понуди свои услуги на Страните во судирот.

Страните во судир ќе се трудат, по пат на посебни спогодби, да ги стават ви сила целината, или еден дел на одредбите на оваа Конвенција.“

Дополнителен протокол II од 1977 година

Дополнителниот протокол II се применува исклучиво на заштита на жртвите во немеѓународни (внатрешни) конфликти. Овој протокол се применува во ситуација кога борбените дејствија се одвиваат во границите на една држава, без мешање со вооружените сили од друга држава или од меѓународна организација.

За постоење на ваков судир, за да се применува Протокол II, потребно е да бидат исполнети минимум три услови:

- минимум интензитет на насилство кој е поголем од насилството кај внатрешните немири и затегнатости;
- минимум воена организација со одговорна команда способна да обезбеди почитување на меѓународното хуманитарно право;
- минимум контрола на територијата која овозможува изведување на подолготрајни и концентрирани воени операции.

Протоколот содржи минимален стандард за хумано однесување, исто како членот 3 од Женевските конвенции, со тоа што во него заштитата на лицата кои не учествуваат или престанале да учествуваат во непријателствата е проширена и на следните постапки: колективно казнување, тероризам, ропство или грабеж на овие лица, како и заканување дека ќе се преземат вакви постапки (член 4 (2) од Протокол II). Овие лица во сите околности мора да бидат хумано третирани, без никаква дискриминација. Токму забраната на дискриминацијата е значајна бидејќи честопати внатрешните конфликти се водат поради различни национални, верски или етнички причини. Посебно за децата, се бара во секоја прилика да бидат заштитени и да им се укажува потребната помош и нега (член 4 (3) од Протокол II). Имено, децата се изложени на поголема опасност во внатрешен отколку во меѓународен конфликт, бидејќи во вториот случај грижата за нив е обврска за завојуваната страна. Децата под 15 години не е дозволено да се регрутираат во вооружените сили, ниту да учествуваат во непријателствата, иако тоа редовно не се почитува.

Со Протоколот II се обезбедува минимум заштита на лица кои се лишени од слобода (задржани лица) во врска со вооружениот конфликт, како притворени или интернирани лица. Притворените и задржаните лица имаат право да примаат колективна или индивидуална помош, што е значајно во услови на недостаток на средства за преживување. Местата за притвор и задржување треба да се наоѓаат надвор од борбените зони или ако е тоа невозможно, да се евакуираат под безбедни услови (член 5 од Протоколот II).

Понатаму, Протоколот II ја гарантира забраната за кривично гонење и казнување за кривични дела без соодветна судска постапка донесена од суд кој дава суштински гаранции за независност и непристрасност. По завршувањето на непријателствата, властите ќе настојуваат да ги амнестираат во најголема можна мера лицата кои учествувале во вооружениот конфликт или оние кои се лишени од слобода од причини во врска со вооружениот конфликт, било да се притворени или задржани (член 6 од Протоколот II). Оваа амнестија не се однесува на лица кои извршиле кривични дела кои немаат врска со конфликтот или злосторства поради тешки повреди на МХП. Грижата за ранетите и болните е исто така уредена со Протоколот II. Тие мора во секое време да бидат почитувани и заштитетени, без разлика дали учествувале или не во внатрешниот вооружен конфликт. Со нив треба да постапува човечно и веднаш да им се укаже потребната медицинска помош и нега без било каква дискриминација (член 7 и 8 од Протоколот II).

Санитетскиот персонал и санитетските единици без оглед на тоа дали припаѓаат на владата или на спротиставените сили, мора да бидат почитувани и заштитени во секое време. Тие може да бидат нападнати само ако вршат непријателски акти, ако дејствуваат надвор од нивната хуманитарна мисија или ако да друг начин учествуваат во непријателствата (член 9 и 11 од Протоколот II).

Заштитата на цивилното население е исто така уредена со одредбите на Протоколот II, со цел да се обезбеди од сите спротиставени страни дејствување на начин со кој ќе се минимизираат загубите и повредите и ќе се избегнат непотребните страдања на цивилите од опасностите на внатрешниот вооружен конфликт. (член 13-18 од Протоколот II). Цивилите мора да бидат почитувани во секоја прилика и не смеат да бидат предмет на напад. Забранети се акти или закани со насилство, чија цел е да шират терор меѓу цивилното население. Истоштување на цивилите како метод за борба е забрането. Ако вооружените сили се присилени да се повлечат од одредена територија, тие не смеат да ги понесат со себе сите резерви на храна за свои потреби, туку мора да остават средства за преживување на цивилното население. Оттука забрането е да се нападат, уништат, отстранат или да се направат неупотребливи објектите кои се нужни за основна егзистенција на цивилното население, како прехранбени артикли, жетва, жив добиток, инсталации за вода, или уреди за наводнување (член 14 од Протоколот II).

5.4. Лица кои не учествуваат во вооружен судир

Изведувачето на вооружени интервенции на одреден простор, покрај страните и учесниците кои се вклучени, е проследено и со лица кои не учествуваат во вооружениот судир и согласно МХП завојувачите страни се должни да ги заштитат истите.

Лица кои учествуваат во вооружен судир се: борци, диверзанти, шпиуни и платеници. Лица кои не учествуваат во вооружен судир се и: цивилите, новинарите, медицински персонал, верскиот персонал и лица од црвениот крст.

Цивилини лица

Цивилно лице е секое лице кое не припаѓа на категоријата на лица со статус на борец. Заштита на цивилите во вооружените судири е уредена со IV Женевска конвенција за заштита на цивилните лица за време на војна од 1949 година и Протокол I од 1977 година.

Правната положба на цивилните лица кои се наоѓаат на територија на вооружен судир може да биде различна. Тие можат да бидат државјани на непријателската држава, државјани на неутрална држава, бегалци и лица без државјанство кои не уживаат заштита од ниту една влада. Сите овие лица се странци во однос на државата која има воспоставено власт на територијата каде се наоѓаат цивилите и истите се третираат како заштитени лица во однос на хуманитарните правила за заштита на основните права на човекот за време на вооружен судир кој има меѓународен карактер.

Државата под чија власт се цивилите е одговорна за постапувањето на нејзините службеници и војници спрема цивилното население. Цивилите имаат право на заштита без оглед на тоа дали се наоѓаат во реоните на воените операции или во заднината, на непријателска територија, на окупирана територија или на својата национална територија.

Цивилите може во секое време да бараат помош од силата заштитничка, од МКЦК, или од друга хуманитарна организација. Претставниците на силата заштитничка и од МКЦК може да ги посетат заштитените лица во кое и да е место и време.

Заштита од борбени дејства и мерки на претпазливост:

- Забрането е преземање на директен напад врз цивилното население и цивилните објекти;
- Забрането е секаков вид на закани и насилство врз цивилите;

—При изведување на напад задолжително е избирање на цел каде што нема цивилни жртви, а доколку тоа не е можно, се избира цел каде бројот на цивилни жртви ќе биде минимален;

—Насочување на движењето на цивилите што подалеку од зоните на изведување на борбени дејства;

—Известување на цивилите преку медиумите и другите средства за известување за тековните напади.

Новинари

Новинарите кои се ангажирани од разни институции во опасни мисии за непосредно следење на настаните од места каде се случуваат вооружени судири треба да бидат заштитени како цивили под услов да не преземаат никакви акции кои не се во согласност со статусот на цивилно лице.

Воените дописници (кои обично носат униформи), акредитирани при вооружените сили кои ги придружуваат, имаат статус на воени заробеници ако паднат под непријателска власт.

Медицински персонал

Медицинскиот персонал го сочинуваат воени или цивилни лица кои страната на судир исклучително ги определила за вршење на санитарски задачи или задачи на управување со санитарски единици или со санитарски транспорти. Значи покрај лицата со медицинска струка, тука спаѓа и потребниот административен или технички персонал. Медицинскиот персонал може да се состои од воени и од цивилни лица кои се распоредени за медицински задачи, постојано или привремено.

Страните во судир се должни да го почитуваат и заштитуваат санитарскиот персонал и да му овозможат услови за вршење на неговата функција. Никој не смее да го присилува санитарскиот персонал да извршува работи кои не се во согласност со неговата хуманитарна мисија. Во случај кога членовите на постојаниот санитарски персонал падне под власт на противничката страна, тие нема да се сметаат како воени заробеници, туку само како привремено задржани лица.

Тие може да бидат задржани кај непријателот само ако се потребни за лечење на ранети и болни воени заробеници, првенствено на заробениците припадници на вооружените сили на кои и самите им припаѓаат.

Цивилно медицинско лице доколку падне под власт на непријателот, не смее да биде задржано, туку треба да му се дозволи непречено да ја врши својата лекарска работа. Цивилното медицинско лице има статус на заштитено цивилно лице според IV Женевска конвенција од 1949. За да се овозможи почитување и заштита на медицинскиот персонал, секоја страна во судирот треба да преземе потребни мерки за негово обележување и идентификување.

Верски персонал

Под верски персонал се подразбираат воени и цивилни лица кои се занимаваат исклучиво со свештеничка служба, со цел да обезбедуваат духовна грижа за лицата кои се под нивна ингеренција. Верскиот персонал кој се наоѓа во вооружените сили на завојуваните страни, не се сметаат за борци.

Воените свештеници носат околу левиот ракав бела лента со амблем на Црвен крст или Црвена полумесечина, зависно од религиозната припадност. Без оглед дали се состои од воени или цивилни свештеници, верскиот персонал треба да биде заштитен и почитуван во секоја пригода. Неговата заштита трае за цело време на вооружениот судир, на секое место, под сите околности, дури и во случај на паѓање во раце на противнички вооружени сили.

Лица од црвениот крст

Меѓународниот комитет на црвениот крст како меѓународна невладина организација дејствува како неутрален посредник помеѓу завојуваните страни во име на жртвите од вооружените судири: воени заробеници, ранети и болни, раселени лица, бегалци, цивилни лица,

лица кои живеат под окупирана територија. Во случај на вооружен судир од меѓународен карактер, делегатите од МКЦК имаат право на пристап до сите објекти и простории каде се наоѓаат воени заробеници, притвореници и интернирани лица и по свој избор со нив да разговараат без присуство на сведоци, без ограничување на времето, местото и бројот на посетите. Во случај на внатрешни немири и тензии во една држава, МКЦК дејствува

врз основа на Статусот на Меѓународното движење на Црвениот крст (член 5 став 3).

Во таква ситуација МКЦК може да превземе секаква хуманитарна акција, како неутрална и независна институција или како посредник меѓу непријателските страни.

Лицата од МКЦК во ниту еден случај не се сметаат за учесници во вооружениот судир и како такви треба да бидат заштитени од вооружени дејства од сите учесници во вооружениот судир. Забрането е нивно лишување од слобода или било каков друг вид на злоупотреба.

5.5. Улогата на сила заштитничка

Под поимот сила заштитничка се подразбира неутрална држава или друга држава која не е страна во вооружен судир, која една од страните од вооружениот судир ја именувала, а противничката сила ја прифатила и која е спремна да ја врши функцијата на сила заштитничка.

Силата заштитничка не мора да биде само држава која е прогласена и признаена за неутрална држава, туку може да биде и секоја друга држава која не е инволвирана во вооружениот судир. Силата заштитничка е овластена да врши две главни функции:

- ▶ **Надзорна;**
- ▶ **Посредничка (давање на добра и услуги).**

Надзорната функција на силата заштитничка се состои во утврдување на состојбата кај завојуваните страни во однос на почитувањето и примената на Женевските конвенции. Органите на силата заштитничка се овластени да извршат контрола на условите под кои живеат заштитените лица кои се наоѓаат под власт на спротивната страна во вооружениот судир. Таа има право да контактира со заштитените лица без присуство на органи од државата под чија власт се тие лица. Преку посредување на силата заштитничка, кај страните во вооружениот судир се олеснува примената на воените и хуманитарните правила. Доколку забележи одредени противправни акти врз заштитените лица кои се наоѓаат под нејзина заштита, силата заштитничка е должна да даде одредени сугестии за подобрување на нивниот статус. Силата заштитничка преку посредување, исто така, им помага на завојуваните страни во склучување на договори, како на пример: одредување на заштитена зона или место, прекин на оган, примирје, размена на ранети, болни и заробеници.

Претставниците и делегатите на силата заштитничка во никој случај не смеат да ги пречекорат границите на својата мисија. Крајна цел на нивните активности е да им се помогне на жртвите од војната без никаква дискриминација, а не да се даваат политички оценки и да се дејствува пристрасно кон некоја од завојуваните страни.

Страните во вооружениот судир се должни на секој начин да ја олеснат функцијата на силата заштитничка. Доколку делегатите на силата заштитничка ги пречекорат своите овластувања на штета на државата домаќин, таа може да ги протера.

Претставниците на силата заштитничка се овластени да ги посетуваат сите простории и објекти кадешто се наоѓаат воени заробеници, затвореници, притвореници и интернирани лица и со нив да разговараат без присуство на сведоци. Тие имаат слобода во избор на место и време на посета и бројот на посети не треба да биде ограничен. Доколку страните учесници во вооружениот судир не можат да се договорат за сила заштитничка, тогаш МКЦК или некоја друга непристрасна хуманитарна организација може да ги понуди своите услуги за определување на сила заштитничка.

За ефикасно остварување на функцијата на силата заштитничка, како и за обезбедување на целосна заштита на жртвите од војната, државите се обврзани уште во време на мир со помош на националните друштва на Црвениот крст да оспособуваат квалификуван персонал за да се олесни примената на МХП во вооружен судир.

5.6. Правна положба на неутрална држава

Под поимот неутрална држава, во современото меѓународно воено право, покрај традиционална држава со формално-правна нотификација и признавање на нејзината неутралност, се подразбира и секоја држава која не е страна во вооружениот судир и која се однесува непристрасно спрема сите страни во вооружениот судир.

Неутралната држава преку активна улога како сила заштитничка, или со вклучување во разни хуманитарни активности насочени пред сè кон цивилното население, дава голем придонес во ограничувањето и контролирањето на вооружениот конфликт.

Преку надзорот и посредништвото таа игра значајна улога во спречување на ексалација на воените дејства и повреди на МХП, како и во стабилизирање на состојбата и враќање на мирот.

Неутралната држава има за задача завојуваните страни да ги третира подеднакво и да се однесува непристрасно. Неутралната држава има овластување и можност да употреби сила за да обезбеди секаков вид на нарушување на нејзината неутралност. Неутралната држава може да забрани извоз на оружје, опрема и муниција во корист на завојувана страна, да ограничи или забрани користење на своите комуникации и да го регулира пристапот на нејзиниот неутрален простор. Сите мерки и забрани треба да бидат исти кон сите завојувани страни.

Националниот простор на неутралната држава е неповредлив и секоја борбена акција на неутрален простор претставува кршења на правилата на неутралност. Неутралната држава против ваквите дејствија има право најнапред да даде предупредување со разумен рок, а потоа и да превземе соодветна контра мерка доколку тоа е потребно. Борбените акции превземени од неутралната држава против страна која ја повредила нејзината неутралност не се квалификуваат како непријателства, туку како мерки во насока на зачувување на положбата на неутралност. Притоа, неутралната држава не е одговорна за нејзини државјани кои индивидуално ја преминуваат границата за да служат во вооружени сили на некоја од завојуваните страни. Државјаните на неутралната држава доколку превземат дејства на штета или во корист на некоја од завојуваните страни, не можат да се повикуваат на неутралноста на својата држава и во таков случај тие ќе се третираат како државјани на непријателска држава.

6. МЕЃУНАРОДНИ ПРАВИЛА НА ВОЈУВАЊЕ

Меѓународните правила на војување или Меѓународното хуманитарно право (како што е познато формално) претставуваат збир на меѓународни правила кои пропишуваат што може и што не може да се применува како средство или метод на војување во случај на вооружен конфликт. Преку овие меѓународни правила, МХП регулира како треба да се водат војни, балансирајќи два аспекти - воената потреба и хуманоста. Овие правила на војување се универзални. Женевските конвенции, како суштински елемент на МХП, ги ратификуваа сите 196 држави. Многу малку меѓународни договори го имаат ова ниво на поддршка од страна на државите. Оттука, секој што војува, треба да го почитува МХП, и државните (владините) сили и недржавните вооружени групи. Доколку правилата на војување се прекршени или континуирано се повредуваат, за тоа постојат последици. Воените злосторства се документираат и истражуваат од страна на државите и меѓународните судови. Поединци можат да бидат кривично гонети за воени злосторства. Со цел да се обезбеди почитување и заштита на цивилното население и цивилните објекти, страните во конфликтот во секое време треба да прават разлика помеѓу цивилното население и борците, како и помеѓу цивилните објекти и воените цели и соодветно на тоа да ги насочат своите операции само против воени цели. Единствената легитимна цел која државите треба да се обидат да ја постигнат за време на војна е да ги ослабнат воените сили на непријателот.

Основни принципи на војување:

- ▶ Само воените цели може да бидат нападнати;
- ▶ Нападите насочени кон воени цели се забранети ако очекуваните инцидентни ефекти врз цивилното население се прекумерни;
- ▶ Кога од нападот насочен кон воена цел не се очекува да има прекумерни ефекти врз цивилното население, сепак мора да се преземат сите можни мерки на претпазливост за да се минимизираат тие ефекти.

6.1. Дефинирање на воените цели

Дефиницијата за воените цели станува клучна кога фокусот на правото на војување ќе се префрли од забрана за напад на безбедни градови и села, во правило дека само воени цели

може да бидат нападнати. Принципот на дистинкција е практично безвреден, освен ако не е дефинирана барем една од категориите меѓу кои напаѓачот мора да направи разлика. Од аспект на МХП, би било полесно да се дефинираат цивилните објекти. Сепак, предметите стануваат воени цели во зависност од тоа за што се користат од страна на непријателот или од потенцијалната употреба од страна на напаѓачот, а не поради нивниот суштински карактер. Навистина, сите предмети, освен оние кои имаат корист од посебна заштита, можат да станат воени цели. Сепак, невозможно е да се изработи исцрпна листа на воени цели, иако таквата листа би ја олеснила практичната имплементација. Затоа, повеќето дефиниции се апстрактни. Протоколот I избира да ја илустрира својата дефиниција со отворена листа на примери за цивилни предмети за кои се претпоставува дека не се воени цели. Според дефиницијата предвидена во член 52 став 2 од Протокол I, целта мора да исполнува кумулативно два критериума за да биде воена цел.

Прво, според својата “природа, локација, цел или употреба”, целта мора ефективно да придонесе кон воената акција на непријателот. Под “природа” се подразбира внатрешниот карактер на објектот. “Локација” признава дека објектот може да биде воена цел едноставно поради тоа што се наоѓа во област која е легитимна цел. Некои држави јасно наведоа дека нивното разбирање на зборот е дека одредено подрачје може да биде воена цел ако нејзиното целосно или делумно уништување, фаќање или неутрализација под тие околности во тоа време нудат дефинитивна воена предност. “Цел” се однесува на планираната идна употреба на непријателот, врз основа на разумно верување. “Употреба” се однесува на тековната функција на објектот. На пример, генерално постои согласност дека фабриките за оружје, па дури и индустриите кои произведуваат сировини за такви фабрики се воени цели, бидејќи тие служат на војската, секако индиректно.

Второ, уништувањето, зафаќањето или неутрализацијата на објектот мора да понуди одредена воена предност за спротивната страна. Според декларациите за разбирање направени од некои држави, воената предност што се очекува од нападот се однесува на предноста предвидена од нападот што се смета за целина, не само од изолирани или одредени делови од нападот. Не се смета за директна врска со конкретни борбени операции. Сепак, нападот како целина мора да биде издвоен настан, кој не треба да се меша со целата војна.

Она што е значајно е дека акцијата и предноста треба да бидат “воени”. Политичката цел на победата може да се постигне само со употреба на насилство врз воените цели, односно со ослабнување на воениот потенцијал на непријателот. Со карактеризирање на придонесот како “ефективен” и предноста како “дефинитивен”, авторите се обиделе да избегнат премногу широко толкување на она што претставува воена цел. Меѓутоа, конкретните практични импликации на овие термини се контроверзни.

Двата критериума мора да се исполнат “во конкретните околности”. Без ова ограничување на фактичката состојба, принципот на разликување би бил неважечки, бидејќи секој објект **in abstracto**, во можни идни случувања, на пример, доколку се користи од страна на непријателските трупи, може да стане воена цел.

6.2. Недозволените средства за војување

Со Дополнителниот протокол I од 1977 година, воспоставени се четири основни правила за забрани и ограничувања на средствата и методите на војување, што се општо познати во современото меѓународно хуманитарно право:

- во секој вооружен конфликт, средствата и методите за војување се ограничени (член 35, став 1);
- се забранува употреба на средства и методи за борба кои предизвикуваат прекумерни повреди и непотребни страдања (член 35, став 2);
- забрането е да се применуваат средства и методи на војување, со кои може да се предизвикаат обемни, долготрајни и сериозни оштетувања на природната околина (член 35, став 3); и
- забрането е да се применуваат средства и методи за борба со кои се погодуваат воени цели, цивили и цивилни објекти без дискриминација (член 51, став 4 и 5) - недискриминаторски средства за борба.

Принципот на дистинкција е признат како еден од двата кардинални принципи содржани во документите кои ја сочинуваат структурата на хуманитарното право. Како резултат на инсистирањето да се направи разлика помеѓу борците и воените цели, од една страна, и цивилите и цивилните објекти, од друга страна, според МХП е забрането да се извршуваат недискриминирачки напади. Недискриминирачките напади ги вклучуваат оние **“кои користат метод или средства за борба кои не можат да бидат насочени кон одредена воена цел”** или **“чији ефекти не можат да бидат ограничени како што се бара според меѓународното хуманитарно право”** и кои, следствено, во секој таков случај, се од таква природа што напаѓаат воени цели и цивили или цивилни објекти без да ги разликуваат.

Прекумерни повреди и непотребни страдања се предизвикуваат со средства и методи за борба кога штетните последици од нивната употреба се несразмерно поголеми од очекуваната правно дозволена воена предност, што со нив може да се оствари. Единствената легитимна цел на војувањето е ослабнување на непријателските сили.

Оттука, државите не смеат да користат оружје со кое не може да се направи разлика меѓу цивилните и воените цели. Со други зборови, не смее да се

користи недискриминаторско оружје кое подразбира оружје што не може да се насочи кон одредена воена цел и оружје чии ефекти не можат да бидат ограничени како што се бара согласно МХП.

Следните оружја редовно се вбројуваат како неселективни, односно недискриминатарски:

■ оружје чија употреба е предмет на забрана на договорот (барем делумно поради недискриминирачките ефекти предизвикани од употребата на оружје во пракса): противпожарни нагазни мини, бомби пренесени со балон, биолошко оружје, хемиско оружје и касетна муниција; и

■ оружје чија употреба во моментот формално не е забранета со меѓународен договор, како што се запаливи оружја, нуклеарно оружје, минните генерално, проектили за ракети, ракети Катјуша и ракети V2. Женевските конвенции и дополнителните протоколи ги ограничуваат средствата и методите на војување (вклучувајќи ги и оние што сериозно ја оштетуваат животната средина), меѓутоа тие експлицитно ниту ја забрануваат, ниту ја ограничуваат употребата на било кое оружје. Овие забрани и ограничувања се содржани во други меѓународни документи и истите се наведени во продолжение.

а. Експлозивни куршуми [Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 78]

б. Куршуми дум-дум [Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 77]

в. Одредено конвенционално оружје (Конвенција за забрана или ограничување на употребата на одредено конвенционално оружје, усвоена 1980 година)

г. Мини [Обичајно меѓународно хуманитарно право, правила 80–83]

Документи:

• Протокол за забрана или ограничување на употребата на мини, изненадувачки мини и други направи, изменет на 3 мај 1996 година (Протокол II кон Конвенцијата од 1980 година);

- Конвенција за забрана на употреба, складирање, производство и пренос на противпешадиски мини и за нивно уништување (18 септември 1997 година).

Запални оружја [Обичајно меѓународно хуманитарно право, правила 84–85]

Документи:

- Протокол III кон Конвенцијата од 1980 година, за забрана или ограничување на употребата на запално оружје.

Фрагменти што не можат да се откријат [Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 79]

Документи:

- Протокол кон Конвенција од 1980 година, за фрагменти кои не можат да се откријат.

Заслепувачки оружја [Обичајно меѓународно хуманитарно право, правила 86]

Документи:

- Протокол IV за заслепувачки ласерски оружја (Протокол IV кон Конвенцијата од 1980 година).

Експлозивни остатоци од војната

Документи:

- Протокол за експлозивни остатоци од војната (Протокол V кон Конвенцијата од 1980 година).

Противпешадиски мини

Документи:

- Конвенција за забрана на употребата, складирање, производство и трансфер на противпешадиските мини и нивно уништување од 1997 година.

Касетна муниција

Документи:

- Конвенција за касетна муниција, 30 мај 2008 година.

Хемиско оружје

Документи:

- Декларација за забрана проектилите чија единствена цел е ширење на задушливи и отровни гасови 1899 година.
- Хашки правилник од 1907 година (забрана на отров и отровни оружја)
- Женевски Протокол за забрана на употреба во војна на задушливи, отровни или слични гасови и бактериолошки средства од 1925 година.
- Конвенција за забрана за развивање, производство, складирање и употреба на хемиските оружја и за нивно уништување од 1993 година (целосна забрана на хемиското оружје).

Биолошко оружје

Документи:

- Женевски Протокол за забрана на употреба во војна на задушливи, отровни или слични гасови и бактериолошки средства од 1925 година.
- Конвенција за забрана на развивање, производство и складирање бактериолошки (биолошки) оружја и нивно уништување од 1972 година.

Нуклеарно оружје

Документи:

- Декларација на ОН за забрана на употребата на нуклеарните и термонуклеарни оружја од 1961 година.

- Договор за забрана на експерименти со нуклеарно оружје во атмосферата, космосот и под вода од 1963 година.
- Договор за мирољубиво користење на космосот, вклучувајќи ја месечината и другите небески тела од 1967 година.
- Договор за користење на морското дно од 1971 година.
- Договор за неширење на нуклеарното оружје од 1968 година.
- Договор за сеопфатна забрана на нуклеарни проби, Њујорк, од 1996 година;
- Меѓународна конвенција за сузбивање на акти на нуклеарен тероризам од 2005 година.
- Договор за забрана на нуклеарното оружје од 2017 година - не е влезен во сила.

6.3. Недозволените методи на војување

Терминот **метод** на војување генерално го опишува начинот на кој оружјето се користи од страна на страните во вооружен конфликт за време на непријателствата. Употребата на оружје во рамки на полициските постапувања не е опфатено со терминот метод на војување.

Основните правила за избор за средствата за војување, на соодветен начин се однесуваат и на изборот на методите на војување.

Оттука, изборот на методите за војување е ограничен; забранета е примената на методи на војување со кои се предизвикуваат прекумерни повреди и непотребни страдања; забранета е употреба на методи на војување со кои се предизвикуваат опсежни, долготрајни и сериозни оштетувања на природната околина; и забранета е примената на недискриминаторски методи на борба (член 35 и 51 од Протоколот I).

Во договорите од областа на МХП, изразот “метод на војување” често се појавува во комбинација со изразот “средства за војна”. На пример, Дел III, Оддел I Дополнителен протокол I кон Женевската конвенција од 1977 е насловен како “**Методи и средства за војување**”. Според тој наслов, членот 35 ги утврдува “Основните правила”, од кои два експлицитно споменуваат “средства за војна”. Член 36 во истиот дел го носи насловот “**Ново оружје**” и се однесува на употреба на “ново оружје, средства или метод на војување”.

Тактиката или стратегијата што се употребува во непријателствата е со цел да се порази непријателот со користење на достапни информации за него заедно со оружје, движење и изненадување. Поради тоа, при изборот на начинот на извршување на воени задачи, мора да се имаат предвид основните принципи на МХП: воена потреба, хуманост, пропорционалност и ограниченост. Меѓународното право ги санкционира следниве принципи во врска со средствата и методите на војување:

1. Единствена легитимна цел на војната е да се ослабнат воените сили на непријателот, за што е доволно да се оневозможат/неутрализираат што е можно поголем број непријателски борци;
2. Правото на избор на методи и средства за војна не е неограничено;
3. Забрането е да се употребуваат методи (и средства) за војување за кои е својствено да предизвикаат прекумерна повреда или непотребно страдање;
4. Во истражувањето, развојот, стекнувањето или усвојувањето на нови средства или методи на војување мора да се утврди дали нивното употребување евентуално не е забрането во некои или во сите околности.

Забранети методи на војување вклучуваат перфидни постапки, терор, глад, репресалии против невоени цели и неселективни напади, оштетување на природната средина или работи и инсталации кои содржат опасни сили; издавање наредби да нема преживевани; грабеж; земање заложници; искористување на присуството на цивилното население или движењата на населението за да се промовираат непријателствата; несоодветна употреба на карактеристични амблеми и знаци; и напади врз лица кои се борат или паѓаат со падобран од безбедност.

Перфидните постапки се дефинираат како акти на воено предавство со кои на противникот му се влева доверба за да се наведе да верува дека има право, или дека е должен да прифати заштита според правилата на МХП, со намера да биде изневерена стекнатата доверба. За постоење на перфидноста суштествено е противникот со одредено дејство да се натера да стекне доверба, но не било каква, туку да поверува дека навистина има право или правна должност да прифати одредена правно гарантирана заштита. Такви случаи се на пример: лажно преговарање под знамето за примирје; изигрување на довербата на лице кое е неспособно поради рана или болест; перфидно користење на знаците, амблемите или униформите на ООН или на неутрални и други држави и меѓународни организации кои не се страни во судирот.

Од перфидните постапки треба да се разликуваат воените лукавства (итрини) кои се наменети да го измамат противникот или да го наведат да се однесува несовесно, неодговорно и безгрижно. Тоа се дозволени измами во борба, кои се преземаат за да се надитри противникот со цел да се оствари некоја воена предност.

6.4. Современи средства и методи на војување

Новите технологии кои се појавија на современото бојно поле, несомнено доведоа до отворање на нови прашања на кои итно им требаат практични одговори.

Иако нема сомневање дека МХП се однесува и на ново оружје и воопшто на употребата на нови технологии во војна, сепак новите средства и методи отвараат нови дилеми. Сајбер просторот потенцијално отвори сосема поинаков пристап на војната. Зголемената зависност од далечно контролирање на системите за оружје, како што се беспилотни летала (дронови), покренува бројни прашања во врска со, меѓу другото, географскиот обем на бојното поле, важечката правна рамка и отчетност. Автоматско оружје, заедно со гореспоменатите правни дилеми, отвора дополнителни етички прашања кои заслужуваат внимание.

► Правило за општа забрана или ограничување на средствата, начините и методите на војување

Доколку не постои експлицитна забрана или ограничување, конкретното оружје или средство што се применува и вообичаените или очекуваните методи со кои треба да се користи, мора да бидат проценети во смисла на општите забрани или ограничувања предвидени со договорите, како и од обичајното меѓународно право што се применува на сите оружја, средства и методи на војување.

► Општа забрана или ограничување на средствата, начините и методите на војување согласно меѓународното договорно право

Државите потписнички на Дополнителниот протокол I мора да ги почитуваат правилата на протоколот, како што е предвидено во член 36 кој вклучува:

- Забрана за употреба на оружје, проектили и материјали и методи за борба со кои се предизвикува прекумерна повреда или непотребно страдање (чл. 35 (2)).
- Забраната за користење начини или средства за војување кои се наменети или може да се очекува да предизвикаат широко распространето, долгорочно и сериозно оштетување на природната околина (членови 35 (3) и 55).
- Забрана за користење метод или средства за војување кои не можат да бидат насочени кон одредена воена цел, односно со кои можат да се да бидат погодени воени цели, цивили или цивилни предмети без дистинкција (член 51 (4) (б)).
- Забрана за примена на метод или средство за војување чиешто ефектите не може да бидат ограничени, како што се бара со Дополнителниот протокол I, како и со кои можат да бидат погодени воени цели и цивили или цивилни предмети без дистинкција (член 51 (4) (в)).

- **Забрана на напади со бомбардирање со какви било методи или средства што како единствена воена цел го сметаат бројот на јасно разделени и различни воени цели лоцирани во град, село или друга област и кои содржат слична концентрација на цивили или цивилни предмети (чл. 51 (5) (а)).**

- **Забраната за напади од кои може да се очекува дека ќе предизвикаат инцидентно губење на цивилен живот, повреда на цивили, оштетување на цивилни предмети или нивна комбинација, што би било претерано во однос на предвидената конкретна и директна воена предност (правило за пропорционалност) (чл. 51 (5) (б)).**

Како мерка на претпазливост, член 36 од Протокол I, бара од државите потписнички да проценат дали примената на ново оружје или на кој било нов метод на војување што тие го развиваат или планираат да го стекнат или распоредат во операции, е дозволено и е во согласност со меѓународното право.

Притоа, зборовите методи и средства вклучуваат оружје во најширока смисла, како и начини на кој се користат. Оттука, содржината на член 36 е многу широка и помеѓу останатото, неговите одредби се однесуваат на:

- ▶ **оружје од секаков вид - било да се анти-персонални или против материјални (anti-materiel), „смртоносни“, „несмртоносни“ или „помалку смртоносни“ оружја;**

- ▶ **начините на употреба на овие оружја согласно воената доктрина, тактиката, правилата за ангажирање, оперативните процедури и контра-мерките;**

- ▶ **сите оружја што треба да се набават или се набавени понатаму за истражување и развој врз основа на воени спецификации, или купени надвор од утврдените процедури;**

- ▶ **оружје што државата има намера да го стекне за прв пат, без притоа да мора да биде „ново“ во техничка смисла;**

- ▶ **веќе постоечко оружје кое е изменето на начин што ја менува својата функција, или оружје кое веќе поминало правно испитување, но кое е последователно изменето;**

- ▶ **постојно оружје доколку државата се приклучила кон нов меѓународен договор што може да влијае на легалноста на оружјето.**

Оружјето или средството за војување не може да се процени како изолирано од методот на војување со кој се користи. Оттука произлегува дека легалноста на оружјето не зависи само од неговото дизајнирање или намената, туку и од начинот на кој се очекува да се користи на бојното поле. Покрај тоа, оружјето што се користи на еден начин може да го помине тестот на член 36, но може да не успее кога се користи на друг начин.

Ова е причината зошто членот 36 бара една држава да утврди дали неговата примена, во некои или во сите околности, би била забранета со меѓународното право.

Како што се наведува во Коментарите на МКЦК на Дополнителните протоколи, една држава треба само да утврди “дали примената на тоа оружје ќе биде забрането под некои или во сите околности. Од една држава не се бара да ги предвиди или анализира сите можни злоупотреби на оружјето, бидејќи скоро секое оружје може да се злоупотреби на начин што би бил забранет”.

Страните-потписнички на Протоколот I се должни да вршат вакви анализи, но потребно е и државите кои не се страни на Протокол I да го сторат истото. Ова ќе им овозможи да проверат дали нивните вооружени сили дејствуваат во согласност со меѓународните правила со кои се уредува употребата на средства и методи на војување.

Членот 36 не ги специфицира практичните модалитети на ваквите прегледи, кои се оставени на страните да одлучат. Разбирливо е дека правниот преглед треба да ги покрие самите видови оружја и начините на кои може да се користат. Особено внимание треба да се посвети на потенцијалниот ефект на оружјето што се однесува на цивилите (забрана за недискриминаторски ефекти) и на борците (забрана за непотребно страдање).

6.5. Забрани и ограничувања за употребата на специфични оружја согласно обичајното меѓународно право

При проценката околу употребата на одредени оружја државата мора да ги земе предвид забраните или ограничувањата за употреба на специфично оружје, средства и методи на војување. Според студијата на МКЦК за обичајното меѓународното хуманитарно право, овие забрани или ограничувања би го вклучиле следното:

- ▶ Забранета е употреба на отров или отровно оружје.
- ▶ Забрането е употреба на биолошко оружје.
- ▶ Забрането е употреба на хемиско оружје.
- ▶ Забрането е употреба на агенси за контрола на бунтови како метод на војување.
 - Употребата на хербициди како метод на војување е забранета под одредени услови.
 - Забрането е употреба на куршуми кои лесно се шират или распрскуваат во човечкото тело.
 - Забрането е употреба на противпешадиски куршуми што експлодираат во човечкото тело.
 - Забрането е употреба на оружје, чиешто примарно дејство е да се повредат фрагменти што не можат да се забележат со x-зраци во човечкото тело.

- Забрането е употреба на стапици кои на кој било начин се поврзани или се поврзани со предмети или лица кои имаат посебна заштита според меѓународното хуманитарно право или со предмети што можат да привлечат цивили.

- Кога се користат нагазни мини, треба да се внимава да се минимизираат нивните недискриминирачки ефекти. На крајот на активните непријателства, страната во конфликтот што користи нагазни мини мора да ги отстрани или на друг начин да ги направи безбедни за цивилиите или да го олесни нивното отстранување.

- Доколку се користи огнено оружје, треба да се води посебна грижа за да се избегне, и во секој случај да се минимизира, инцидентно губење на цивилен живот, повреда на цивили и оштетување на цивилни предмети. Забрането е анти-персонално користење на огнено оружје.

- Забрането е употреба на ласерско оружје кое е специјално дизајнирано така што нивна единствена борбена функција или една од нивните борбени функции е да предизвика трајно слепило на видот.

7. ЗАШТИТА НА РАНЕТИ И БОЛНИ, МЕДИЦИНСКИ ПЕРСОНАЛ И САНИТЕТСКИ УСТАНОВИ

Женевската конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните во вооружените сили во војна е меѓународен документ кој ја гарантира заштитата на ранетите и болните, како и на санитетскиот персонал, санитетските единици, установи и материјал. Одредбите содржани во оваа Конвенција треба да се почитуваат во случај на војна или друг вооружен судир, дури и кога едната од страните не ја признала воената состојба.

7.1. Статус на ранети и болни

Под ранети и болни се сметаат сите лица на кои им е потребна лекарска помош поради повреда или поради болест, независно дали се воени или цивилни лица и без оглед дали учествуваат или не учествуваат во вооружениот судир.

Проширувањето на опсегот на ранети и болни и спрема цивилите е извршено со Протокол I на женевските конвенции, со кој беше утврдено дека положбата на ранети и болните се однесува не само на воени лица (како што беше првично утврдено со Конвенцијата од 1949 година), туку и на цивилите.

7.2. Обврски на завојуваните страни во постапувањето со ранети и болни

Страните во вооружен судир имаат обврска, особено по завршување на судирот, да ги преземат сите можни мерки со цел да ги пронајдат

и соберат ранетите и болните, да им обезбедат потребна нега, да ги заштитат од ограбување и малтретирање, како и да ги пронајдат мртвите лица и да спречат нивно ограбување. Со ранетите и болните секоја страна треба да постапува хумано, без каква и да било неповолна дискриминација. Конвенцијата пропишува строга забрана за повреда

на животот и личноста на ранетите и болните, нивно убивање, истребување, мачење, вршење биолошки експерименти, намерно неукажување на медицинска помош или нега, како и изложување на опасности од зараза.

Исто така, спрема припадничките на женскиот пол треба да се постапува со посебен респект што се должи на нивниот пол.

Посебни правила се пропишани во однос на починатите лица. Имено, страните во конфликтот се должни пред погребот или палењето на мртвите, да обезбедат внимателен медицински преглед на телата со цел да се утврди смртта и да се установи идентитетот на починатото лице, како и да се поднесе соодветен извештај во врска со тоа

Половина од двојната идентификациска плочка или самата плочка, доколку се работи за обична плочка, треба да остане на телото на починатото лице. Телата можат да се изгорат само поради хигиенски причини или поради причини кои произлегуваат од верувањата на починатиот. Исто така, секоја страна во судирот е должна, во што е можно пократок рок, да ги утврди сите податоци преку кои можат да се идентификуваат ранетите, болните и умрените лица од противничката страна што потпаднале под нејзина власт. Доколку постои можност треба да се утврдат следните податоци:

- страната чии припадници се тие лица;
- бројот на воената единица или бројот на матрикулата;
- презиме;
- лично име или имиња;
- датум на раѓање;
- било која друга информација содржана на личен документ или на плочката за идентитет;
- датум и место на заробување или на смрт;
- податоци за повреди, болести или причини за смрт.

Овие информации мора да бидат доставени до Бирото за известување, предвидено во член 122 од Женевската конвенција во врска со третманот на воените затвореници, кое треба тие информации да ги достави до страната на која и припаѓаат овие лица преку Силата заштитничка и Централната агенцијата за воени заробеници. Притоа, заради размена на прописно заверени потврди за смрт или списоци на смртни случаи, завојуваните страни треба меѓусебно да комуницираат. Тие, исто така, меѓусебно треба да собираат и испорачуваат, преку Бирото за известување, половина од двојната табличка за идентификација, и други документи од значење за семејството на починатиот, парите и други предмети пронајдени на мртвите, кои имаат реална или афекциона вредност. Овие предмети, како и предметите кои не се идентификувани, припаѓаат на запечатените пакети, со извршна изјава во која се содржани сите детали потребни за идентификација на починатиот, како и комплетен извештај за содржината на пакетот.

7.3. Примена на правилата за заштита на ранети и болни

Конвенцијата за подобрување на положбата на ранетите и болните лица се применува во случај на објавена војна или на некој друг вооружен судир што ќе се случи помеѓу две или повеќе договорни страни на конвенцијата, дури иако едната од нив не ја признава воената состојба. Исто така, оваа конвенција ќе се применува во сите случаи на окупација на една територија или на нејзин дел и тогаш кога окупацијата нема да биде соочена со воен отпор. Доколку една од страните во вооружениот судир не е потписник на оваа Конвенција, силите учеснички во конвенцијата во нивните меѓусебни односи се обврзани со одредбите на Конвенцијата.

И во случај на вооружен судир кој нема карактер на меѓународен вооружен судир, а се случува во држава која е потписник на оваа Женевска конвенција, секоја страна во тој судир е обврзана да ги почитува одредбите на оваа Конвенција. Ранетите и болните не можат да се откажат, ниту во целост, ниту делумно, од правата што им ги обезбедува Конвенцијата за подобрување на положбата на ранетите и болните.

Правилата содржани во оваа Конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните лица ќе се применува со учество и под надзор на Силите заштитнички чија должност е да ги заштити интересите на страните во судир. Притоа, воените власти на страните во судирот можат да ги повикаат жителите, под нејзин надзор, доброволно да ги соберат и негуваат ранетите и болните.

7.4. Медицински персонал и санитарски установи

Медицински персонал се воени или цивилни лица кои се ангажирани за пронаоѓање, прибирање, пренесување и нега на ранети и болни или за спречување на болести.

Санитарски установи и единици се воени или цивилни установи и други единици кои се оспособени и организирани за лекување и транспорт на ранети и болни лица, како и за пружање на прва помош и превенција од болести. Можат да бидат подвижни единици или неподвижни установи организирани како привремени или постојани болници, институти, центри за трансфузија на крв или друг вид на установи. Како знак за распознавање на санитарските служби во војските се користат следните хералдички знаци: црвен крст на бело поле; црвен полумесец на бело поле; или црвен кристал на бело поле.

Со овие ознаки треба да се обележат знамињата и лентите што ги носи околу рака медицинскиот персонал, како и целокупниот материјал кој е поврзан со санитарската служба.

Медицинскиот персонал носи прицврстена лента на левата рака.

Лентата е отпорна на влага, со знак за распознавање и втиснат жиг од страна на воената власт што ја издава таа лента. Покрај оваа лента, медицинскиот персонал носи со себе плочка за идентитет и посебна лична карта на која се наоѓа фотографија и потпис на носителот. Страните во вооружен судир имаат обврска во секое време да ги почитуваат и заштитуваат медицинските лица и санитарските установи и единици и да се грижат тие да бидат распоредени така што нема да бидат доведени во опасност. Уште во

мировременски услови, а особено по започнување на вооружениот судир, страните во судирот имаат обврска своите санитарски зони и места да ги организираат на начин што ранетите и болните ќе ги стават надвор од досегот на војната. Заштитата на овој персонал и установите може да престане само доколку тие се употребат за активности кои се штетни за спротивната страна во вооружениот судир. Притоа, не се смета за основа за лишување од право на заштита доколку медицинскиот персонал поседува оружје за сопствена одбрана, лично оружје или муниција одземени од ранетите или болните, или доколку санитарската установа е обезбедувана од војници, стража или вооружена придружба.

Доколку медицинскиот персонал падне под власт на спротивната страна, може да биде задржан додека тоа го бараат здравствената состојба, духовните потреби и бројот на воените заробеници. Притоа, овој персонал нема да се смета за воени заробеници и не смее да се принудува на било каква работа надвор од нивната медицинска професија.

Материјалот на подвижните санитарски единици кој ќе се најде под власт на спротивната страна во вооружениот судир, останува и понатаму наменет за ранетите и болните. Овој материјал, како и просторот во кој е складиран, не смее намерно да се уништува или да биде употребен за некоја друга цел. Во случај на неопходна воена потреба, командантите можат да ги користат санитарските згради, складишта и материјал за друга цел, само доколку претходно се преземат потребни мерки за удобност на ранетите и болните кои таму се лекуваат. Обврската за почитување и заштита се однесува и на транспортите на ранетите и болните. Предмет на напад не смеат да бидат санитарските воздухоплови кои се користат исклучиво за евакуација на ранети и болни или за пренос на медицински персонал и санитарски материјал.

8. ЗАШТИТА НА ВОЕНИ ЗАРОБЕНИЦИ

Во современото Меѓународно хуманитарно право, статусот на воените заробеници детално е уредно со III-та Женевска конвенција за постапување со воените заробеници од 1949 година и Протоколот I кон Женевските конвенции (чл. 43-45).

8.1. Статус на воени заробеници

Воените заробеници се борци паднати во рацете на непријателот, од моментот на нивно заробување, па се до конечното ослободување и репатрирање во нивната држава. Тие се под власт на непријателската сила, а не под власт на одделни лица или воените единици кои ги заробиле. Покрај борците, статус на воени заробеници имаат и лицата што и припаѓаат на една од следните категории, а кои потпаднале под власт на непријателот:

а) цивилни лица кои се овластени да ги придружуваат вооружените сили, иако непосредно не влегуваат во нивниот состав, како што се цивилни членови на екипаж на воени воздухоплови, сниматели, уметници, снабдувачи, припадници на работни единици и други слични служби, под услов за својата дејност да добиле дозвола од вооружените сили;

б) членови на екипаж на трговска морнарица или на цивилно воздухопловство на страните во конфликтот;

в) воени дописници кои се акредитирани од една страна во судир и ги придружуваат нејзините вооружени сили, за да известуваат во врска со воените операции.

Статус на воен заробеник имаат сите легални борци, како и неборци (медицински и верски персонал, воени репортери, и сл.) и цивилните лица кои во специјални ситуации имаат статус на легални борци. Претседателот на државата како цивилно лице во функција на врховен командант на вооружените сили, добива статус на воен заробеник ако падне под власт на противникот, затоа што може да се смета како прв борец на неговата војска.

Лицата кои го изгубиле статусот на борци или никогаш не го имале, но сепак директно учествувале во непријателствата, може да бидат третирани како „непривилегирани борци“ - затоа што ја немаат привилегијата на борци да извршуваат акти на непријателство, или како „илегални борци“ - затоа што нивните акти на непријателство не се дозволени според МХП. Статусот на таквите лица е дискутабилен.

Дипломатските претставници на спротивната страна, не смеат да се задржат како воени заробеници, дури и ако се работи за воено акредитирано аташе во непријателската држава. Во пракса тие се задржуваат привремено за да се изврши враќањето по реципрочна основа. Доколку за некои лица постои сомневање дека извршиле воено злосторство и притоа паднале во рацете на непријателот, тие лица уживаат заштита согласно Женевската конвенција за постапување со воените заробеници с додека надлежен суд не ја утврди нивната положба. Ако лицето кое се нашло под власт на противничката страна не е третирано како воен заробеник и таа страна треба да му суди за прекршок, тоа лице ќе има право да го брани својот статус на воен заробеник пред суд и за тоа прашање треба да се донесе соодветна пресуда.

Статусот на воен заробеник не се признава на:

- заробен домашен државјанин кој служел во непријателски вооружени сили;
- шпиони;
- платеници;
- цивили (освен во посебни случаи, кога на цивилот му се признава статус на борец).

Кога овие лица кои учествувале во непријателствата, ќе бидат уапсени, треба да се предадат на надлежниот орган за кривично гонење. Сите лица под власт на непријателот, дури и платениците, имаат право на минимум гаранција за хуман третман како човечки суштества и цивилизациско право на праведно судење (член 75 од Протоколот I).

8.2. Почеток на заробеништво

Кога непријателски борец е насилно разоружан или ако престане да пружа отпор и видно ја изразува волјата да се предаде, односно кога не е способен да се бори поради ранување или болест, против него не смее да се отвара оган, туку треба да се зароби. Против него треба да се преземат сите мерки за повторно да не дојде до оружје, како и да се спречи да побегне, без употреба на сила.

Воениот заробеник при испитувањето е должен да ги каже само своето име, презиме и чинот, датумот на раѓање и бројот на воената единица, полкот, личниот или серискиот број, или во недостиг на тоа, еквивалентна информација. Над воениот заробеник не смее да се врши никаква ментална или физичка тортура, ниту некој друг вид на принуда со цел од него да се добијат податоци. Воените заробеници кои ќе одбијат да одговараат, не смеат да бидат застрашувани, навредувани, ниту изложени на било какви непријатности или незгоди.

Имотот на заробениците останува во нивна сопственост и не смее да им биде одземен (член 18 од III Женевска конвенција).

8.3. Третман на воени заробеници

Лицата што имаат статус на воени заробеници (и лицата споменати во III Женевска конвенција чл. 4 (Б); I Женевска конвенција, чл. 28 (2); Протокол I, чл. 44 (5) уживаат третман на воени затвореници. Воените затвореници можат да бидат задржани без посебна постапка или без индивидуална причина. Целта на ова задржување не е да

ги казни, туку само да го спречи нивното директно учество во непријателствата и/или да ги заштити. Секое ограничување наметнато врз нив според деталните правила од III Женевска конвенција служи само за оваа намена. Заштитата што ја даваат тие правила претставува компромис помеѓу интересите на силата која ги држи заробениците,

интересите на силата од која затвореникот зависи и сопствените интереси на затвореникот. Под влијание на стандардите за човекови права, ова добива важност, но МХП продолжува да ги гледа воените заробеници како војници на нивната држава. Поради овој меѓу-државен аспект и во нивен интерес, тие не можат да се одречат од нивните права или статус.

Членот 75 од Протоколот I бара од страните во конфликтот да обезбедат основни гаранции, дури и за лицата кои не уживаат поволен третман согласно конвенциите, односно со нив да се однесуваат хумано во сите околности. Притоа, забрането е:

- ▶ насилство врз жените, здравјето или физичката и менталната благостојба на луѓето, посебно убиство, мачење од секаков вид, физичко или ментално, телесна казна и сакатење;
- ▶ навредување на човековото достоинство, понижувачка или деградирачка постапка, присилна проституција и секоја форма на недолечен напад;
- ▶ земање заложници;
- ▶ колективни казни;
- ▶ закани со извршување на наведените дела.

Секое лице кое е притворено, уапсено или задржано поради акции на вооружените сили, треба веднаш да биде известно на јазикот што го разбира, за причините зошто се преземени тие мерки. Таквите лица треба да бидат пуштени во најкраток можен рок, освен во случаите на апсење или притвор поради казниви дела, а во секој случај веднаш штом престанат да постојат околностите кои го оправдуваат апсењето, притворот или задржувањето (член 75 (3) од Протокол I).

Донесувањето на било каква пресуда и извршување на било каква казна над лице за кое ќе се утврди дека е виновно за кривично дело во врска со вооружениот конфликт, може да се изврши само по пресуда донесена од непристрасен и редовно востановен суд, којшто ги почитува општо признатите принципи на редовна судска постапка (член 75(4) од Протокол I).

Жените чија слобода е ограничена од причини кои се во врска со вооружен конфликт, ќе бидат сместени во посебни одделенија од одделенијата за мажи.

Тие ќе бидат под посебен надзор на жени. Меѓутоа, во случаи кога им се притворени или интернирани семејствата, секогаш кога е тоа можно, тие ќе бидат држени на исто место и сместени како семејни заедници (член 75 (5)) од Протокол I).

Лица коишто се уапсени, притворени, или интернирани од причини кои се во врска со вооружен конфликт ќе уживаат заштитата предвидена со овој член до конечното ослободување, репатријација или повторно настанување, дури и по завршетокот на вооружениот конфликт.

▣ Во исклучиви ситуации

Кога лицата што имаат право на заштита како воени заробеници ќе се најдат во власт на противничката страна под невообичаени услови на борба, кои ја оневозможуваат нивната евакуација, тие ќе бидат ослободени и ќе се преземат сите можни мерки на претпазливост за да се обезбеди нивната сигурност.

▣ Непредавање на сила која не сака или не е во состојба да ја почитува III Женевска конвенција

Силата која ги држи воените заробеници може нив да ги предаде само на сила која е страна на Конвенцијата за постапување со воени заробеници и доколку се увери дека силата што ги прифаќа е расположена и е во состојба да ја применува оваа конвенција. Кога воените заробеници на тој начин ќе бидат предадени, одговорноста за примена на конвенцијата паѓа врз силата што ги прифатила додека тие и се доверени.

▣ Нема казнување за учесниците во непријателствата

Заробеништвото не преставува казна за извршено кривично дело, туку безбедносна мерка. Единствена цел на военото заробеништво е да се исклучат непријателските борци од понатамошни воени операции. Воените заробеници треба да се гледаат како задржани борци кои повеќе не претставуваат воена закана, а не како криминалци.

▣ Правила за кривична и дисциплинска одговорност

Воените заробеници ќе бидат потчинети на законите и другите акти кои важат кај вооружените сили на силата која ги држи. Таа сила е овластена да преземе судски или дисциплински мерки кон секој воен заробеник што ги повредува тие закони. На воен заробеник може да му суди единствено воен суд, освен ако постојните закони на Силата што ги држи воените заробеници експлицитно не ги овластува граѓанските судови да му судат на припадникот на нејзините вооружени сили за наведен прекршок извршен од воен заробеник.

Забрането е колективно казнување за индивидуални дела и секоја телесна казна, како и секое затворање во простории што не се осветлени со дневна светлина и воопшто секоја форма на мачење или суровост.

▣ Правила за акти извршени пред заробувањето

Воените заробеници што се гонат врз основа на законите на Силата што ги држи, за дела што ги извршиле пред да бидат заробени, ќе ги задржат привилегиите од оваа Конвенција, дури и ако се осудени.

▣ Ограничување на казните за бегство

Воените заробеници кои откако успеале да избегаат, одново се заробени, нема да бидат подложени на никаква казна поради своето поранешно бегство.

Воен заробеник кој ќе се обиде да избега, а е фатен пред да успее во бегството, може да биде казнет само со дисциплинска казна за тоа дело, дури и во случај на поврат.

8.4. Мониторинг од страна на надворешни механизми

Претставниците или делегатите на силите заштитнички се овластени да ги посетуваат сите места во кои се наоѓаат воените заробеници, особено местата каде што се тие интернирани, затворени и каде што работат и ќе имаат пристап во сите простории што ги користат заробениците; овластени се да ги посетат и сите места кадешто заминуваат, поминуваат и доаѓаат заробениците што се преместуваат.

Тие можат да разговараат со заробеници, односно со нивниот повереник, без присуство на сведоци, лично или со посредство на преведувач.

Ако нема сила заштитничка, страните во судирот ќе ја прифатат без одлагање понудата што може да ја направи Меѓународниот комитет на црвениот крст или некоја друга организација која ги дава сите гаранции за непристрасност и ефикасност дека ќе дејствува како супститут, по соодветни консултации со наведените страни.

8.5. Сместување и услови во логори за заробеници

Логорите за воени заробеници треба да бидат лоцирани надвор од опасните борбени зони. Логорите не треба да се поставуваат намерно на одредена позиција за да послужат како заштита на одредени објекти или простори кои претставуваат воени цели. Тие треба да бидат обезбедени со потребни засолништа против бомбардирања од воздух и од други воени опасности, на ист начин и во еднаква мерка како и локалните населби на цивилното население. Секоја заштитна мерка која ќе се преземе во заштита на цивилното население, треба да се преземе, исто така, и за воените заробеници. Државите (силите) кои држат воени заробеници треба меѓусебно да се информираат, преку силите заштитнички, за географската положба на логорите, за да се обезбеди заштита на логорите од напади. Секогаш кога воената ситуација дозволува, логорите на воените заробеници треба преку ден да бидат означени со буквите PG (француски: Prisonniers de Guerre) или PW (англиски Prisoners of War), и така означени да бидат јасно видливи од воздух.

Силата што држи воени заробеници колку што е можно ќе ги групира во логори или во делови од логори според нивната национална припадност (државјанство), нивниот јазик и нивните обичаи. Воените заробеници можат да бидат сместени само во згради што се наоѓаат на цврста земја и кои се потполно хигиенски. Условите за сместување, особено во поглед на изолација од влага, обезбедување на загревање и осветлување во просториите, уредите, комплетираност на просториите и трпезариите, противпожарна заштита и слично, мора да бидат идентични со условите за сместување кои се обезбедуваат за вооружените сили лоцирани во тој регион. Тие услови треба да одговараат на обичаите и навиките на воените заробеници и во никој случај не смеат да бидат штетни по здравјето.

Облекувањето на заробениците треба да одговара на локалните климатски и работни услови. Тие имаат право првенствено да ги носат своите униформи.

Исхраната на заробениците, количински и по квалитет, мора да им обезбеди добро здравје и да не губат од телесна тежина. Во рамките на можностите, заробениците можат да се користат за подготвување на сопствената храна.

Дозволено е да се употребува тутун. Во логорите се отвараат кантини, во кои заробениците по цена на локалниот пазар можат да купуваат разни прехранбени производи, средства за хигиена и одржување на облека, цигари и друго. Повереникот на воените заробеници има право да соработува со управата на кантината, за да се употреби остварената добивка на кантината во полза на заробениците.

Заради одржување на чистотата и здравјето во логорот и со цел да се спречи ширење на заразни болести, редовно треба да се преземаат сите хигиенски мерки. За таа цел, заробениците треба да се снабдат со доволно количество вода и средства за одржување на лична хигиена, како и за перење на облеката.

Силата која ги држи воените заробеници ќе биде должна да ги преземе сите хигиенски мерки потребни да се обезбеди чистотата и здравјето во логорите со цел да се спречи појава на епидемии (член 29 од III Женевска конвенција). Во логорите во кои престојуваат жени заробеници, за нив ќе бидат обезбедени посебни уреди (член 29 од III Женевска конвенција).

Секој логор треба да има соодветна амбуланта во која воените заробеници ќе добиваат нега што им е потребна, како и погодна исхрана. Во случај на потреба, за болните од заразни и душевни болести мора да постојат посебни простории за изолација (член 30 од III Женевска конвенција).

Здравствени прегледи мора да се обезбедат најмалку еднаш месечно. Здравствените прегледи посебно имаат за цел да ја контролираат здравствената состојба, исхраната и чистотата, како и откривањето на заразните болести, особено туберкулозата, маларијата или половите болести. За таа цел треба да се применуваат најефикасни расположливи методи, како периодични радиографски снимки и др. (член 31 од III Женевска конвенција). За лекувањето на заробениците првенствено се грижи санитетскиот персонал од вооружените сили, чии припадници се тие. Разболените заробеници од потешки болести, односно оние кои се во потешка здравствена состојба, мора да се примат во соодветна воена или цивилна болница. Сите трошоци за лекување паѓаат на товар на силата која ги држи заробениците.

Командата на логорот е должна исто така да организира и обезбеди потребни услови за интелектуални, забавни, воспитни и спортски активности на воените заробеници. Во интерес и на командата е затворениците да бидат постојано ангажирани сами со себе, одколку да размислуваат и организираат побуни или бегства.

Дозволено е да се вршат и верски активности ако со тоа не се нарушува внатрешниот ред и дисциплината во логорот. Во пракса се приговара дека предвидениот логорски режим, со високите стандарди во воени услови, не е реален и тешко може да се обезбеди, дури и за припадниците на своите вооружени сили, како и тоа дека е неприфатливо заробените непријателски борци да бидат во поповолна положба, отколку домашните борци.

Меѓутоа, секоја држава во вооружен судир мора да обезбеди доследно почитување на Женевската конвенција за постапување со воените заробеници, бидејќи е прифатена од сите држави.

Секоја сериозна повреда на таа конвенција претставува воено злосторство.

Воените потреби на секоја страна во судир бараат да се обезбеди хуман третман и поволен логорски режим за воените заробеници, меѓу другото и за да го стимулира предавањето или дезертирањето од противничките сили. Од друга страна, доколку една страна која е во судир очекува и бара правно коректен третман на своите борци под власт на противникот, нормално е така да постапува и со заробените борци на противникот.

8.6. Работа и парични средства

Подофицерите - воени заробеници може да се користат само за надзорни работи. Офицерите или еднакви на нив заробеници, се ослободени од секоја работа. Доколку подофицерите и офицерите сами бараат некоја работа, треба да им се излезе во пресрет во границите на можностите на секоја држава. Сите останати категории заробеници може да се користат за работа ако дозволува нивната здравствена состојба (член 49 од III Женевска конвенција).

Условите за работа, хигиенско-техничката заштита при работа, должината на работата и правото на лекување, се одредуваат според прописите на државата кои се применуваат за соодветна работа. Работниот ден на работникот трае 8 часа, со одмор од најмалку еден час во текот на работата, седмичен одмор од 24 часа без прекин и 8 дена годишен одмор (член 53 од III Женевска конвенција).

Освен на работи поврзани со управувањето, уредувањето или одржувањето на својот логор, воените заробеници може да се користат и за работи во: земјоделието, индустријата, рударството и занаетчиштво, освен во металуршката, машинската и хемиската индустрија, јавните работи и градежништвото од воен карактер или со воена намена; сообраќај и товарење и растоварување, кои немаат воен карактер и воена намена; трговија и уметнички дејности; домашни работи и јавни служби кои немаат воен карактер ниту воена цел.

Воените заробеници не смеат да се користат за работи кои се понижувачки за припадници на вооружените сили, ниту за работа во врска со воени операции, како производство и транспорт на оружје, копање ровови и сл. Силата која ги држи воените заробеници, за секој од нив води посебна парична сметка, во која најнапред се прокнижуваат парите кои му се одземени во моментот на заробувањето.

Таа сила на заробениците им исплаќа месечна плата, зависно од чинот на заробеникот. Воените заробеници може да примаат парични пратки кои им се испраќаат поединечно или колективно.

8.7. Репатријација на воените заробеници

Бидејќи воените затвореници се приведуваат само за да бидат спречени да учествуваат во непријателствата, тие треба да бидат ослободени и вратени штом се оневозможени да учествуваат во непријателствата (на пример, поради здравствени причини, иако конфликтот сеуште трае) и штом завршат активните борбени дејствија.

Под влијание на правото за човекови права и правилата за бегалците, денес е признаено дека не можат да бидат принудно вратени оние кои се плашат дека ќе бидат егзекутирани во нивната матична држава. Бидејќи овој исклучок нуди простор за злоупотреби и разнишување на меѓусебната доверба од страна на силата што ги држи, се сугерира дека треба да се почитува желбата на затвореникот, што е тешко изводливо. Дилеми има и во однос на ситуацијата кога силата што го држи затвореникот не сака да му даде статус на азилант. Во врска со оваа дилема, многумина сметаат дека воениот затвореник кој слободно искажува дека не сака да биде вратен во матичната држава, со тоа го губи статусот на воен затвореник и стекнува статус на цивил кој добива заштита со IV Женевска конвенција, сè до негово репатрирање.

9. ЗАШТИТА НА ВЕРСКИ ПЕРСОНАЛ

Под изразот верски персонал се подразбираат воени или цивилни лица кои исклучиво се занимаваат со свештеничката служба и кои може да бидат придодадени, постојано или привремено, кон вооружените сили на една страна во конфликтот или кон санитарските единици и санитарските транспорти на една од страните во конфликтот или кон организациите за цивилна заштита на едната страна во судирот. Улогата на верски персонал е да укажува верска помош и да се грижи за духовното благосостојба на припадниците на своите вооружени сили. Ако е потребно, тоа треба да се прави и во интерес на ранетите и болните припадници на непријателските вооружени сили, а во исклучителни ситуации и за заробените непријателски борци, како и за цивилното население за време на окупацијата. На лицата кои се верски персонал мора да им биде дозволено да ги извршуваат своите верски должности и тие не смеат да биде напаѓан на бојното поле.

Првата и Втората Женевска конвенција, кои имаат за цел да ги заштитат и да обезбедат грижа за ранетите, болните и бродоломците, исто така ја прошируваат заштитата и на верскиот персонал. Оваа заштита претпоставува одредена гаранција за статусот на верскиот персонал, меѓутоа МХП предвидува постоење на постојан и привремен верски персонал. Под постојан персонал се подразбираат лица кои се распоредени исклучиво за вршење на верски работи на неопределено време, а под привремен се подразбираат лица кои се ангажирани исклучиво за верски цели, но на определено време. И во двата случаи, тие мора да бидат назначени како такви од страна на страната во конфликтот. Постојаните верски лица, иако се припадници на вооружените сили, доколку паднат во рацете на непријателот, не се сметаат за воени заробеници бидејќи не се борци и може да се задржат само доколку се потребни за да се грижат за воените затвореници. Привремениот верски персонал е заштитен само при извршување на своите должности. Ако припадници на привремениот персонал паднат во рацете на спротивната страна, имаат положба на воени затвореници, ако се ангажирани од страна на борците, или имаат заштита на цивили, ако се ангажирани од страна на цивилното население.

9.1. Заштита на верскиот персонал

Верскиот персонал, било воени или цивилни свештеници, во секоја пригода ќе бидат почитувани и заштитувани; тие не смеат да бидат заробени додека се наоѓаат во служба. Припадниците на верскиот персонал ги уживаат и следните права поврзани со нивниот статус:

- Не смеат да бидат предмет на напад;
- Никој не може да биде казнет за извршување на верските активности;
- Може да ги извршуваат верските должности во согласност со богослужбата;
- Кога ќе паднат во рацете на непријателот, потребна е итна репатријација, или заштита како воени заробеници;
- Лицата кои се занимаваат со активности од верски карактер не може да бидат принудени да дејствуваат или да извршуваат работи во спротивност со правилата на медицинската етика или со други медицински правила што се во корист на ранетите и болните.

Верскиот персонал не може да се откаже во никој случај, ниту целосно ниту делумно, од правата обезбедени со МХП.

Такво откажување нема никакво правно дејство.

Верскиот персонал може да се откаже само од посебните права кои му се додадени преку предвиденот минимум со правилата на МХП.

Ако паднат во рацете на непријателската страна на конфликтот, верскиот персонал не се смета за воени заробеници, туку непријателот може само да ги задржи, доколку се потребни за задоволување на духовните потреби на воените заробеници кои се припадници на нивните вооружени сили. Доколку нема потреба за соодветна верска или духовна помош, задржаните верски лица треба веднаш да бидат репатрирани, штом тоа го дозволуваат воените потреби.

Инаку, за време на нивното задржување, тие ќе се користат со сите одредби на III Женевска конвенција за постапување со воени заробеници и ќе продолжат да ги вршат своите верски должности, во рамките на законите и прописите на силата која ги задржала (член 28-32 од I Женевска конвенција и член 33-37 од III Женевска конвенција).

9.2. Заштита на верските објекти

Објектите кои се наменети исклучиво за вршење на верска служба (цркви, манастири, џамии и други духовни храмови) се заштитени од директни напади исто како и медицинските објекти. Зградите за верски обреди мора да се поштедат од напад во секој случај, се додека не се употребуваат за воени цели. Нивната заштита престанува доколку се користат за засолнување на борците и другите припадници на вооружените сили, за сместување на оружје или за други воени цели.

Доколку се работи за верски објекти кои се од големо значење за културното наследство на некој народ, тие се дополнително заштитени со Конвенцијата за заштита на културните добра во случај на вооружени судири од 1954 година и нејзините протоколи.

Со двата протокола кон Женевските конвенции од 1949 година уште еднаш се забранува преземање на непријателски акти насочени против историските споменици, уметничките дела или храмови кои претставуваат културно или духовно наследство; забрането е таквите објекти да се користат за поддршка на воените напори; забрането е таквите објекти да бидат предмет на репресалии, или истите да се користат за поддршка на воените акции.

9.3. Престанување на заштитата

Посебната заштита за верскиот перонал се губи кога тие извршуваат, надвор од нивните верски должности, акти кои се штетни за непријателската страна, но само по соодветно дадено предупредување и доколку по даден временски рок, тие останале недоследни на предупредувањата и не престанале со извршување на тие акти.

МХП наведува кои околности не доведуваат до губење на заштитата. Најважната околност е онаа каде персоналот е вооружен (Протоколот I прецизира: со лесно лично оружје) и користи такво оружје во своја одбрана или во одбрана на повредените и болните. Кои дела се сметаат за штетни за непријателската страна, само по себе е контраверзно.

Според тоа, меѓународната правна заштита на верскиот персонал може да престане, ако богослужбата се злоупотреби за вршење непријателски работи или ако верскиот персонал презема активности во вид на воена или политичка пропаганда.

10. ЗАШТИТА НА ЦИВИЛИТЕ

10.1. Општа заштита на населението од воени последици

Заштитата на цивилите во услови на вооружен конфликт е уредена со IV Женевска конвенција за заштита на цивилните лица за време на војна од 1949 година и I Дополнителниот протокол од 1977 година (член 48-79). Покрај тоа, цивилите се заштитени и со националното право на својата држава, како и со меѓународното право и со меѓународното право за човекови права.

Цивилно лице е секое лице кое не учествува директно во непријателствата и нема статус на борец.

Во случај кога поради природата на борбените дејствија, вооружениот борец не може да се разликува од цивилот, тој ќе се смета за борец се додека го носи отворено своето оружје, и тоа: а) за време на секое воено ангажирање; и б) во подготовките за напад (член 44, став 3 од Дополнителен протокол I).

Нема да се смета за цивил, иако е во цивилна облека, она лице кое доброволно учествува во вооружен отпор против напаѓач, кога цивилното население на сеуште неокупираната територија немало време да се организира како редовна вооружена сила, под услов таквиот борец:

- а) отворено да носи оружје; и
- б) да ги почитува воени закони и обичаи.

Цивилите, сè повеќе, се жртви во современите вооружени конфликти, иако МХП предвидува дека нападите треба да бидат насочени само кон борци и воени цели и дека треба да се почитуваат цивилите и цивилните предмети. Присуството на борци помеѓу цивилното население, не му го одзема цивилниот карактер на населението. Во секој случај на сомневање дали едно лице е цивилно или не, тоа лице треба да се смета за цивил.

При изведувањето на воените операции, командантите на воените единици се должни во секое време да прават дистинкција меѓу цивилите и борците, како и меѓу цивилните и воените објекти, за да може да се обезбеди почитување и заштита на цивилното население. Цивилите за време на војна треба да бидат почитувани од оние во чија раце паднале Правилата за третман на цивилите се поделени на три групи: првата се однесува на цивили кои се наоѓаат на непријателска територија; втората содржи подетални и заштитни правила кои се однесуваат на заштитените цивили чија територија е окупирана од непријателот; третата група опфаќа одредби што се заеднички за цивилите на територија на непријателот и на окупираните територии.

10.2. Заштита на цивилното население од ефектите на завојуваните страни

Цивилите за време на војна треба да бидат почитувани од страна на завојуваните страни. Правилата за заштита на цивилното население се дел од правото за однесување во случај на вооружени судири и се во полза на сите цивили кои се наоѓаат на територијата на завојуваните страни во меѓународен вооружен конфликт.

Основно правило е дека воените операции ќе се насочуваат само кон воени цели (член 48 од Протоколот I). Меѓутоа, имајќи предвид дека правилата на МХП се применуваат во случај на копнено, воздушно или поморско војување, јасно е дека тоа може да има ефекти и врз цивилното население и тоа врз поединци цивили или цивилни објекти на копно.

Принципи

- Само воени цели може да бидат предмет на напад;
- Нападите насочени кон воени цели се забранети ако очекуваните инцидентни ефекти врз цивилното население се прекумерни;
- Кога нападот насочен кон воена цел не се очекува да има прекумерни ефекти врз цивилното население, сепак мора да се преземат сите можни мерки на претпазливост за да се минимизираат тие ефекти.

10.3. Заштита на цивилите од арбитражен третман

Заштитата на цивилите од арбитражен третман е систем од правила кои се однесуваат на целокупното население на државите кои се во конфликт, без никакво неповолно разликување врз основа на раса, националност, вероисповед или политичко убедување. Целта е да се ублажат страдањата од конфликтот.

Заштитените лица имаат право, во секоја прилика, на почитување на нивната личност, чест, семејни права, религиозни убедувања, како и на нивните навики и обичаи. Со нив во секое време, ќе се постапува човечно и тие особено ќе бидат заштитени од сите акти на насилство или закани од насилство и од навреди.

■ Заштита на жените

Меѓународното хуманитарно право најнапред им дава на жените општа заштита еднаква на заштитата на мажите. Жените кои активно учествуваат во борбите како борци, кога ќе паднат во непријателски раце имаат право на иста заштита како и мажите. Покрај оваа општа заштита, на жените им е дадена и посебна заштита врз основа на принципот наведен во член 14, став 2 од III Женевската конвенција, дека “жените треба да се третираат како што прилега на нивниот пол”. Овој принцип е проследен преку одреден број одредби кои се однесуваат на условите за притвор на жените во логорите. На жените (и мажите) кои како припадници на цивилното население не земаат активно учество во непријателствата, им се дава заштита според IV Женевска конвенција и Дополнителниот протокол I. Покрај оваа општа заштита, на жените им е дадена посебна заштита според наведената Конвенција и Протокол I, кои предвидуваат дека “жените ќе бидат заштитени од секој напад на нивната чест, особено од силување, присилна проституција или каков било непристоен напад.” МХП, исто така, утврдува посебни одредби за бремени жени и мајки на мали деца.

МХП ги штити жените ако се повредени, болни или бродоломци, како цивили, или како борци, согласно нивниот статус. Како такви, жените мора да имаат ист третман со мажите и не може да биде дискриминирани по основа на пол. Сепак, МХП го зема предвид фактот дека жените се поранливи и им дава специјален третман во некои конкретни случаи. Меѓународниот кривичен трибунал за Руанда и Меѓународниот кривичен суд го вклучија силувањето и други форми на сексуално насилство во нивната листа на воени злосторства, а Статутот на Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија иако експлицитно не го споменува силувањето како воено злосторство, сепак Судскиот совет го призна како сериозно прекршување на Женевските конвенции.

■ Заштита на децата

Како и жените, децата најпрво се заштитени од МХП ако се повредени, болни или бродоломци, како цивили и како припадници на цивилното население. Тие, исто така, уживаат посебна заштита поради нивната ранливост. Секој вооружен конфликт остава голем број деца без ресурси или одвоени од нивните семејства, ситуација што ги прави особено ранливи.

Затоа, МХП содржи специфични правила насочени кон заштита на децата од ефектите на непријателствата, од каква било форма на непристоен напад или од било каква друга опасност што произлегува од општите околности на воената ситуација.

МХП има за цел, пред сè, да го спречи учеството на децата во непријателствата. Страните во конфликтите не смеат да регрутираат деца под 15 години во своите вооружени сили и мора да гарантираат дека тие не се директно вклучени во непријателствата. Во протоколите I и II и во член 38 од Конвенцијата за правата на детето, прагот на возраст е 15 години. Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето за вклучување на децата во вооружени конфликти ја зголемува границата до 18 години, со исклучок на тоа што државите можат да прифатат доброволно запишување на лица под 18 години во воени училишта. Ако децата, сепак, учествуваат во непријателствата, тие ќе добијат посебен заштитен третман, доколку бидат фатени. Доколку и покрај горенаведените забрани, децата се припадници на вооружените сили, тие ќе имаат статус на борци и воени заробеници и ќе подлежат на тие правила.

10.4. Цивилна заштита

Под цивилна заштита се подразбира вршење на определени хуманитарни активности за заштита и спасување на цивилното население од опасностите на воените дејствија, со цел да се помогне на населението полесно да ги совлада непосредните дејства од непријателствата, како и да се обезбедат услови за негов опстанок. Цивилната заштита има особено значење во заштитата и давањето помош на цивилното население за време на конфликт. Со Протоколот I на Женевските конвенции, првпат во историјата на МХП, уредена е положбата на цивилната заштита.

Цивилната заштита опфаќа:

- ▶ Тревожење
- ▶ Евакуација
- ▶ Засолнување
- ▶ Затемнување
- ▶ Спасување
- ▶ Прва медицинска помош
- ▶ Противпожарна заштита
- ▶ Откривање и означување на опасни зони
- ▶ Деконтаминација
- ▶ Згрижување на населението

- ▶ Итно воспоставување и одржување на јавниот ред во настраданите зони
- ▶ Воспоставување служби од јавен интерес
- ▶ Погребување
- ▶ Асанација на теренот
- ▶ Помош за зачувување на објектите суштествени за опстанок, и друго.

Наведените хуманитарни активности ги вршат организации за цивилна заштита, кои ги организирале или ополномоштиле надлежните власти на страните во конфликтот. Овие организации, установи и други единици и нивниот персонал мора да бидат почитувани и заштитени. Оваа заштита се однесува и на цивилни доброволци, кои се јавиле на повик на надлежните органи да помогнат во хуманитарните активности, под услов да дејствуваат под контрола на надлежните органи. Наведените хуманитарни активности ги вршат организации за цивилна заштита, кои ги организирале или ополномоштиле надлежните власти на страните во конфликтот. Овие организации, установи и други единици и нивниот персонал мора да бидат почитувани и заштитени. Оваа заштита се однесува и на цивилни доброволци, кои се јавиле на повик на надлежните органи да помогнат во хуманитарните активности, под услов да дејствуваат под контрола на надлежните органи. Активностите на цивилната заштита може да бидат спречени повремено, само поради императивни воени потреби. Зградите и средствата што се користат за цивилна заштита, како и засолништата наменети за цивилното население, имаат статус на заштитени цивилни објекти и не смеат да бидат предмет на напад.

Заштитата на персоналот и објектите може да престане само ако се употребуваат за вршење дејства штетни за непријателот. Доколку персоналот за цивилна заштита не дејствува во границите на хуманитарните активности, туку се инволвира во борбени активности, тогаш тој персонал го губи имунитетот на каква било заштита. Оттука, организациите за цивилна заштита можат да бидат доделени на припадниците на вооружените сили, кои исто така треба да бидат почитувани и заштитени ако се исполнети следните услови:

- Да се занимаваат исклучително со хуманитарни активности;
- Да се обележани на видлив начин со меѓународен знак на цивилна заштита;
- Да вршат хуманитарни активности на својата национална територија.

Исто така, државите се должни да одобрat и овозможат брз и непречен премин, во сите правци, на хуманитарна помош, наменета за цивилното население, дури и кога тоа население припаѓа на непријателска држава. Во оваа смисла, под **хуманитарна помош** се подразбира снабдување на цивилното население со храна, лекови, облека, постелнина и други средства за живот.

11. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОВРЕДА НА МХП

Меѓународно признатите стандарди за заштита кои се креирани со МХП ќе бидат ефективно спроведени само кога повредите на тие стандарди редовно и одговорно ќе се санкционираат. Непочитувањето на правилата на МХП повлекува одговорност за државите и за поединците. Основањето на ад хок трибуналите за поранешна Југославија и за Руанда, како и усвојувањето на Римскиот статут за основање на постојан Меѓународен кривичен суд (МКС), се важни чекори во оваа насока. Безбедните засолништа за масовни убијци и мачители исчезнуваат. Овие настани се надополнети со значителен напредок во меѓународното кривично право преку судската практика на двата ад хок трибунала и брзото зголемување на бројот на ратификации на Статутот на МКС од страна на државите. Оваа нова парадигма на меѓународното кривично право се соочува со сторителите на сериозни прекршувања и со вистински предизвик за кривично гонење за сторените минати, сегашни и идни злосторства.

И покрај важната улога што ја има меѓународното обвинителство во поттикнувањето на усогласеноста со меѓународното право, доследното спроведување сепак зависи првенствено од посветеноста и соработката на националните јурисдикции. Обвиненијата на поединци, првенствено е одговорност на засегнатата држава. Меѓународната правда може само да ги надополни тие напори кога државите не се во состојба или не сакаат да ги истражат и да ги гонат сторените повреди и сторителите на повредите на МХП. Во оваа смисла, сè поголем број држави почнаа да го применуваат принципот на универзална јурисдикција. Најпознати примери беа апсењето на поранешниот претседател на Чиле, Аугусто Пиноче, од страна на Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска, по обвинение за тортура, а на барање на шпанските власти, како и апсењето на поранешниот претседател на Чад, Хисеин Хабре, од страна на Сенегал, за слични обвиненија. Примената на овој принцип може да биде основен поттик за правда и помирување во земјата на потекло на сторителот. За поуспешно реализирање на принципот потребна е поблиска соработка меѓу државите, особено за прашања на изведување докази и прашања за екстрадиција. Затоа, државите треба да го приспособат своето национално законодавство кон признатите стандарди на меѓународното хуманитарно и кривично право, како и да создадат услови за фер и кредибилно судство.

11.1. Меѓународна одговорност на државата

Државата може да биде повикана на одговорност во случај кога не ги применува меѓународните хуманитарни правила. Одговорноста на државата може да биде:

- ▶ **Политичка одговорност**
- ▶ **Одговорност за причинета штета**

Санкциите кои се преземаат во случај на утврдена политичка одговорност на државата се состојат во политички или дипломатски блокади изразени преку исклучување или одбивање на членство на таа држава во одредена меѓународна организација, прекин на дипломатски односи или јавна осуда од органи на некоја меѓународна организација. Државата може да биде санкционирана и со економски блокади изразени преку ембарго за увоз, откажување на извоз или слични санкциони мерки. Санкциите имаат за цел да ја натераат државата јавно да се извини за сторен меѓународен деликт, да се повлече од заземена територија, да врати прибавена корист од извршена агресија, да преземе некои административни мерки и особено казнени мерки против лицата под нејзина контрола кои постапиле спротивно не нормите на меѓународното право. Во случај на политичка одговорност на државата и доколку се оцени како неопходен начин за дејствување, со одлука на Советот за безбедност на ООН може да се употреба и воена сила против државата доколку е потребно да се зачува или да се врати мирот во регионот.

Во случај на утврдена одговорност на држава за причинета штета со воени дејствија, таа држава ќе биде задолжена да ја надомести штетата која е причинета со повреда на правилата на МХП. Притоа, за постоење на меѓународна одговорност на државата за причинета штета, потребно е кумулативно да бидат исполнети следните услови:

- ▶ Повредени се правилата на МХП со сторување или со непреземање на некое дејствие кое било потребно да се преземе;
- ▶ Настаната е материјална или нематеријална штета;
- ▶ Постои каузалитет помеѓу противправниот акт и причинетата штета;
- ▶ Постои функционална поврзаност помеѓу противправниот акт на сторителот со вршењето на неговата служба.

Противправноста на актот може да се исклучи само ако се докаже дека актот е преземен како дозволена противмерка (репресалија) или при остварување на правото на самоодбрана. Исто така, противправност не постои ако оштетување на имот настанало поради апсолутно неопходни воени потреби или поради присвојување на имот како воен плен (оружје и други воени средства). Во сите други случаи на дејствување, како и на недејствување, кога државата имала обврска да дејствува (на пример, предупредување на цивилно население, недавање помош, итн.) постои одговорност за штетата која настанала поради тоа.

Предизвиканата штета може да биде материјална (во имот) или нематеријална (предизвикана е болка, страдање, страв, итн.).

Во двета случаи може да се бара надомест изразена во определен материјален износ. Одговорноста може да се исклучи или да се намали доколку штетата во целост или делумно е резултат на виша сила, на дејствие на оштетената држава или на некоја трета држава.

11.2. Индивидуална кривична одговорност

Поединците сносат кривична одговорност за непочитување на правилата на МХП. Државите се обврзани да го гонат секое лице за кое постои сомневање дека сторило сериозно прекршување на Женевските конвенции и другите релевантни меѓународни документи, или тоа лице да го предаде на друга држава заради процесуирање на кривичната постапка. Државите потписнички на Женевските конвенции и протоколите се обврзуваат во ситуации на сериозни прекршувања на овие меѓународни акти да дејствуваат, заедно или поединечно, во соработка со Организацијата на обединетите нации и во согласност со Повелбата на ООН.

Државите се обврзани во своите национални законодавства да ги утврдат кривичните дела со кои се повредуваат правилата на МХП и да утврдат санкции за нивните сторители. Согласно принципот на универзална јурisdикција, одговорност треба да сноси секое лице кои ги повредило правилата на МХП без оглед на неговата националност или местото кадешто е сторено делото. Најтешките повреди на МХП се квалификувани како воени злосторства. За воено злосторство се смета употребата на тортура, нехуман третман, предизвикување на големо страдање, намерно убивање или сериозна повреда на заштитено лице како цивилно лице, ранет или болен непријателски војник, воени заробеници, депортација на цивилно население, употреба на забрането оружје или недозволените методи на војување, несоодветна употреба на амблемот на Црвен крст или Црвена полумесечина или други заштитни знаци.

Темелите на меѓународната кривична одговорност се поставени по Првата светска војна, бидејќи до тогаш за повредите на правилата за војување одлучуваа националните судови. По Првата светска војна меѓународната кривична одговорност е поставена со Версајски мировен договор од 1919 година.

По завршување на Втората светска војна меѓународната кривична одговорност е развиена преку познатиот Меѓународен воен суд во Нирнберг кој беше основан со спогодба склучена во Лондон во 1945 година. Овој суд се состоеше од судии од САД, СССР, Велика Британија и Франција. Германските нацистички водачи беа изведени пред Судот во Нирнберг, додека на јапонските нацисти им беше судено пред Меѓународен воен суд во Токио. Поголем дел од обвинетите нацистички германски и јапонски водачи беа осудени на смрт или на затворски казни, а само неколку беа ослободени од обвинение.

Меѓународната кривична правда продолжи да се развива и по овие значајни историски процеси, а како резултат на последиците од новите воени конфликти кои се случуваа во светот. За причинетите воени злосторства и дела на геноцид поврзани со воените конфликти кои на почетокот на 90-те години се случија на територијата на поранешна СФРЈ и во Руанда, со одлуки на Советот за безбедност на ООН беше основан **Ad hoc** трибунал за поранешна Југославија и **Ad hoc** трибунал за Руанда.

Ad hoc трибуналот за поранешна Југославија беше основан со одлука на Советот за безбедност на ООН во 1993 година со надлежност за постапување во врска на воените злосторства извршени на територијата на поранешна СФРЈ за време на воениот конфликт помеѓу народите на југословенската федерација. **Ad hoc** трибуналот за Руанда беше основан со одлука на Советот за безбедност на ООН во 1994 година со надлежност за постапување во врска на воените злосторства извршени за време на воениот конфликт во Руанда. Со ваквиот начин на основање на овие трибунали, нивниот легитимитет беше гарантиран на светско ниво.

Во 1998 година на Дипломатска конференција одржана во Рим основан е Меѓународен кривичен суд. Седиштето на МКС е во Хаг. Надлежност на овој Суд е да процесуира кривични постапки за одговорност за извршени дела на воени злосторства, кривични дела против човечноста и дела на геноцид. МКС е основан како постојан суд со надлежност

која не е ограничена ниту просторно, ниту временски. Судот постапува во случаи кога судовите во соодветна држава не функционираат ефикасно во смисла на процесуирање кривични постапки кога постојат основани сомневања за повреди на МХП и за извршени воени злосторства или акти на геноцид. Исто така, МКС може да постапува и доколку во постапка пред национален суд не се опфатени

сите инкриминирани дела, кога е изречена несоодветна казна или кога актите на обвинетиот се квалификувани во полесна форма на кривично дело. Меѓутоа, надлежноста на овој суд се протегала само во однос на државите кои го ратификувале Статутот на МКС. Останатите држави можат со изјава да ја прифатат надлежноста на Судот во однос на конкретни случаи.

11.3. Командна одговорност

Командна одговорност сносат воени старешини кои наредуваат, помагаат, извршуваат или не спречуваат повреди на правилата на Меѓународното хуманитарно право. Командантите треба да се воздржат од донесување на одлуки за напад од кои може да се очекуваат и случајни загуби и повреди на цивили или оштетување на цивилни објекти, кои би биле несразмерно големи во однос на предвидената конкретна и директна воена предност.

Согласно со основните принципи на МХП, при планирање и спроведување на воени дејствија, командантите не смеат да ја имаат предвид само очекуваната воена корист, а притоа да ги занемарат основните принципи на МХП. Затоа, во ситуација кога е можен избор за напад помеѓу неколку воени објекти, пришто би се добила слична воена предност, командантот треба да донесе одлука согласно која ќе се нападне објектот или друга воена цел чиј напад се очекува дека ќе предизвика најмала опасност за животите на цивилите и цивилните објекти или други посебно заштитени лица и објекти.

Воен командант е кривично одговорен за повреди на МХП извршени од силите под негова команда, доколку:

- ▶ **знаел или требал да знае дека тие извршиле или ќе извршат злосторство;**
- ▶ **пропуштил да ги преземе сите потребни и можни мерки за да спречат повреди на МХП.**

Командантите сносат одговорност и за злосторствата од паравоени формации поради непреземање на потребни мерки во зоната на нивната одговорност. Притоа, командната одговорност се протега од командири на основни тактички единици до врховниот командант. Дејствувањето по наредба од претпоставен старешина не е основ за ослободување од одговорност, а може да биде олеснителна околност. Строга командна одговорност е предвидена со цел командантите да постапуваат воено стручно, коректно и согласно со основните принципи на МХП. Во таа насока, воените старешини се должни:

- Да издаваат наредби кои не се во спротивност со основните принципи на МХП;
- Да ги имплементираат правилата на МХП во своите единици во редовната воена обука и при изведување на борбени дејства;
- Да бараат потребна помош од претпоставените старешини и од правните советници;
- Да ги преземат сите потребни средства за да се спречи подготвување или извршување на злосторства од потчинетите лица и од лицата под нивна контрола.

Автори

д-р Билјана Каровска-Андоновска

д-р Зоран Јовановски

д-р Вида Поповска Кочишка

Издавач: Црвен крст на Република Северна Македонија

За издавачот: Саит Саити - Генерален секретар на Црвен крст на Република Северна Македонија

МЕЃУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО ВОДИЧ ЗА ДИСЕМИНАТОРИ

Превод на албански јазик:

Превод на англиски јазик:

Техничко уредување:

Печати:

Тираж:

Година на издавање: Скопје, 2019

ISBN